

OPETUSHALLITUS
UTBILDNINGSSTYRELSEN

Katsomusaineiden uudistamista koskevan kehittämisryhmän loppuraportti

Sisällysluettelo

1. JOHDANTO	3
2.1. Nykylainsäädännön mukaisesti järjestetty katsomusaineiden opetus ja sen kehittämistarpeet	6
2.2. Katsomusaineiden opetusta korvaavaan opetukseen ja oman uskonnollisen yhdiskunnan antamaan opetukseen osallistumisen rajaaminen	16
2.3. Katsomusaineiden opetuksen vapaa valinta ja mahdollinen jäsenyysperustaisuuden purkaminen	17
2.4. Yhteinen katsomusaine	20
2.5. Osittain yhdistetty katsomusaineiden opetus	23
2.6. Uskonnon oppimäärien yhdistäminen	25
2.7. Muut järjestämismallit	26
3. ERI KOULUTUSMUOTOJEN ERITYISKYSYMYKSIÄ	27
3.1. Aikuisten perusopetus	27
3.2. Aikuisten lukiokoulutus	29
3.3. Ylioppilastutkinnon reaaliaineiden kokeet uskonnossa ja elämäkatsomustiedossa	29
3.4. Ammatillinen koulutus	31
4. YHTEENVETO	32
LÄHTEET	35
LIITTEET	37

1. Johdanto

Nykyistä edeltävällä hallituskaudella keväällä 2022 opetus- ja kulttuuriministeriö julkaisi tilaamansa selvityksen (Salmenkivi & Åhs, 2022) katsomusaineiden opetuksen nykytilasta ja uudistamistarpeista. Selvityksessä ehdotettiin, että katsomusaineiden kehittämistä varten perustettaisiin katsomusaineiden kehittämisryhmä eli ohjausryhmä, johon kuuluisi Opetus- ja kulttuuriministeriön ja Opetushallituksen virkamiesten lisäksi poliittisia päättäjiä (Salmenkivi & Åhs 2022, 212).

Marraskuussa 2022 Opetushallitus nimitti katsomusaineiden uudistamista koskevan kehittämisryhmän vuosille 2022–2024 (OPH-4626-2022). Jäsenistöön kuului Opetushallituksen sekä opetus- ja kulttuuriministeriön asiantuntijoiden lisäksi laaja joukko yliopistojen, opettaja- ja opiskelijajärjestöjen, rehtorien, koulutuksen järjestäjien sekä eri katsomusaineiden oppimäärien asiantuntijoita. Edustettuina olivat myös Ylioppilastutkintolautakunta, yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto, Opetusalan eettinen neuvottelukunta sekä Vapaa-ajattelijoiden liitto.

Kehittämisryhmän asettamispäätöksen (OPH-4626-2022) mukaan opetus- ja kulttuuriministeriön oli määrä asettaa myös parlamentaarinen perusopetuksen, lukiokoulutuksen ja ammatillisen koulutuksen katsomusaineiden opetuksen uudistamisen seurantaryhmä, joka ohjaisi kehittämisryhmän työtä. Parlamentaarista seurantaryhmää ei kuitenkaan asetettu. Opetushallituksen nimittämä kehittämisryhmä jatkoi tästä huolimatta työtään.

Kehittämisryhmän asettamispäätöksen (OPH-4626-2022) mukaan parlamentaarisen seurantaryhmän ja kehittämisryhmän tehtävänä oli tuottaa parlamentaarinen esitys katsomusaineiden opetuksen uudistamisesta perusopetuksessa, lukiokoulutuksessa sekä ammatillisessa koulutuksessa. Esityksellä vastataan katsomusaineiden opetuksen uudistamistarpeisiin entistä moninaisemmassa yhteiskunnassa. Tehtävän osa-alueet määriteltiin seuraavasti:

- Linjata katsomusaineiden ja -sisältöjen opetuksen uudistamista koskevista toimenpiteistä katsomusaineita koskevan selvityksen (OKM julkaisuja 2022:13) ehdotukset huomioiden.
- Laatia kehittämistoimenpiteet perusopetuksen (ml. aikuisten perusopetuksen), lukiokoulutuksen ja ammatillisen koulutuksen katsomusaineiden opetuksen uudistamisesta lyhyellä ja pitkällä aikavälillä.
- Tehdä koulutuspoliittisen jatkumon rakentamiseksi esitykset seuraavaan hallitusohjelmaan kehittämistoimenpiteiden toteuttamiseksi.

Katsomusaineiden uudistamista koskevan kehittämissryhmän puheenjohtajana toimi Opetushallituksen pääjohtaja Minna Kelhä ja varapuheenjohtajana johtaja Jarkko Niiranen Opetushallituksesta. Ryhmän jäseniä olivat seuraavat henkilöt:

Professori Arto Kallioniemi, Helsingin yliopisto
Tutkija Tuukka Tomperi, Tampereen yliopisto
Professori Martin Ubani, Itä-Suomen yliopisto
Yliopistonlehtori Mika Perälä, Jyväskylän yliopisto
Vanhempi yliopistonlehtori, Mårten Björkgren, Åbo Akademi (13.2.2023–)
Asiantuntija Tuula Vinko, Evankelis-luterilainen kirkko, Kirkkohallitus
Koordinaattori Sirpa Okulov, Ortodoksinen kirkko
Virka-apulaisrehtori Suaad Onniselkä, Helsingin kaupunki
Koulutuspolitiikan päällikkö Jaakko Salo, Opetusalan Ammattijärjestö OAJ ry
Puheenjohtaja Tuovi Pääkkönen, Suomen uskonnonopettajain liitto ry
Puheenjohtaja Ilmari Hirvonen, Filosofian ja elämäntutkimuksen opettajat FETO ry
Ylitarkastaja Matti Jutila, Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto
Puheenjohtaja Daniel Weintraub, USKOT-foorumi, uskonnonopetusjaosto
Tutkija Jaakko Lindfors, Åbo Akademi (3.11.2022–19.1.2023)
Puheenjohtaja Arno Kotro, Opetusalan eettinen neuvottelukunta
Varapuheenjohtaja Kati Mikkola, Ylioppilastutkintolautakunta
Pääsihteeri Esa Ylikoski, Vapaa-ajattelijain liitto ry
Puheenjohtaja Lukas Virtala, Suomen Lukiolaisten Liitto ry (3.11.2022–19.1.2023)
Koulutuspoliittinen asiantuntija Aliisa Toivanen, Suomen Lukiolaisten Liitto ry (20.1.2023–30.8.2024)
Koulutuspoliittinen asiantuntija Jenni Suutari, Suomen Lukiolaisten Liitto ry (1.9.2024–)

Puheenjohtaja Aale Päivinen, Suomen Ammattiin Opiskelevien Liitto - SAKKI ry
Puheenjohtaja Antti Ikonen, Suomen Rehtorit
Hyvinvointi- ja sivistysyksikön johtaja Terhi Päivärinta, Kuntaliitto (3.11.2022–19.1.2023)
Erityisasiantuntija Mari Sjöström, Kuntaliitto (20.1.2023–)
Puheenjohtaja Jussi Sutinen, Yksityiskoulujen liitto
Asiantuntija Satu Honkala (20.1.2023–)
Arviointiasiantuntija Matti Suomilammi, Kansallinen koulutuksen arviointikeskus
(13.2.2023–)
Opetusneuvos Heli Nederström, opetus- ja kulttuuriministeriö
Opetusneuvos Aki Tornberg, opetus- ja kulttuuriministeriö
Opetusneuvos Marjo Vesalainen, opetus- ja kulttuuriministeriö
Pysyvä asiantuntija Vesa Åhs, Helsingin yliopisto
Pysyvä asiantuntija Eero Salmenkivi, Helsingin yliopisto

Kehittämisyhmän jäsenenä ja sihteereinä toimivat opetusneuvos Satu Honkala (3.11.2022–19.1.2023), opetusneuvos Jaakko Lindfors (20.1.2023–) ja opetusneuvos Outi Raunio-Hannula Opetushallituksesta. Kehittämisyhmä kokoontui vuoden 2022 aikana yhden kerran, vuoden 2023 aikana yhdeksän kertaa ja vuoden 2024 aikana yksitoista kertaa.

Kehittämisyhmän tehtävänä oli koulutuspoliittisen jatkumon rakentamiseksi tehdä myös esitykset seuraavaan hallitusohjelmaan kehittämistoimenpiteiden toteuttamiseksi. Kehittämisyhmän loppuraportti tulee palvelemaan seuraavan hallitusohjelman suuntaviivoja määriteltäessä, minkä johdosta ministeriön jäsenet eivät ole ottaneet kantaa kehittämisyhmän tekemiin esityksiin. Yhteiskunnan muuttuessa myös katsomusaineiden opetus tulee tulevaisuudessa kohtaamaan merkittäviä haasteita väestömuutosten ja katsomuksellisen moninaisuuden lisääntyessä. Muutokset tulevat haastamaan myös julkista taloutta, johon kohdentuu jo nyt merkittäviä sopeutustoimia. Nämä ovat myös tekijöitä, jotka tulevat entistä vahvemmin liittymään osaksi valintoja ja päätöksentekoa.

2. Katsomusaineiden opetuksen järjestäminen - mallivaihtoehdot

Opetus- ja kulttuuriministeriön selvityksessä (Salmenkivi & Åhs, 2022) tarkasteltiin erilaisia katsomusaineiden opetuksen järjestämisen vaihtoehtoja (jäljempänä: malli/mallivaihtoehdot). Koska perusopetuksen ja lukiokoulutuksen katsomusaineiden opetuksen järjestämisestä säädetään näitä koulutusmuotoja koskevassa lainsäädännössä, mallikysymykseen liittyvät päätökset ovat viime kädessä poliittisia. Selvityksessä todetaan, että uskontoihin ja muihin katsomuksiin liittyvien kysymysten ollessa monimutkaisia ja monisyisiä, esimerkiksi tutkimustiedon pohjalta ei voida päätyä yksinomaan tietynlaiseen opetuksen toteuttamisen malliin muiden yli. Selvityksessä kartoitettiin nykytilannetta ja tarkasteltiin erilaisia ratkaisuvaihtoehtoja niihin keskeisiin ongelmiin, joita katsomusaineiden tämänhetkisessä opetuksessa on havaittu. (Salmenkivi & Åhs 2022, 17–18.) Selvityksessä tarkasteltiin erilaisia katsomusaineiden opetuksen järjestämisen mallivaihtoehtoja, ja siinä esitettiin nykyisin käytössä olevan mallin kehittämistä koskevia ehdotuksia.

Katsomusaineiden uudistamista koskeva kehittämisryhmä pohti selvityksen ja sen ehdotusten pohjalta eri mallivaihtoehtoja sekä niihin liittyviä kehittämisehdotuksia.

2.1. Nykylainsäädännön mukaisesti järjestetty katsomusaineiden opetus ja sen kehittämistarpeet

Perusopetuksen ja lukion katsomusaineiden eli uskonnon ja elämänkatsomustiedon opetuksesta säädetään perusopetuslaissa (628/1998, 13 §) ja lukiolaissa (714/2018, 16 §).

Perusopetuslaki (628/1998) 13 § (6.6.2003/454)

Uskonnon ja elämänkatsomustiedon opetus

Perusopetuksen järjestäjän tulee järjestää oppilaiden enemmistön uskonnon mukaista uskonnon opetusta. Opetus järjestetään tällöin sen mukaan, mihin uskonnolliseen yhdyskuntaan oppilaiden enemmistö

kuuluu. Tähän uskonnolliseen yhdyskuntaan kuuluvat oppilaat osallistuvat oman uskontonsa opetukseen. Oppilas, joka ei kuulu tähän uskonnolliseen yhdyskuntaan, voi huoltajan ilmoitettua asiasta perusopetuksen järjestäjälle osallistua mainittuun uskonnonopetukseen.

Vähintään kolmelle evankelis-luterilaiseen kirkkoon tai vähintään kolmelle ortodoksiseen kirkkokuntaan kuuluvalla oppilaalla, jotka eivät osallistu 1 momentissa tarkoitettuun uskonnon opetukseen, järjestetään heidän oman uskontonsa opetusta.

Muuhun kuin 2 momentissa mainittuihin uskonnollisiin yhdyskuntiin kuuluvalla vähintään kolmelle oppilaalle, jotka eivät osallistu 1 momentissa tarkoitettuun uskonnonopetukseen, järjestetään heidän oman uskontonsa opetusta, jos heidän huoltajansa sitä pyytävät.

Jos oppilas kuuluu useampaan kuin yhteen uskonnolliseen yhdyskuntaan, oppilaan huoltaja päättää, minkä uskonnon opetukseen oppilas osallistuu.

Uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattomalle oppilaalle, joka ei osallistu 1 momentissa tarkoitettuun uskonnonopetukseen, opetetaan elämäkatsomustietoa. Uskonnolliseen yhdyskuntaan kuuluvalla oppilaalle, jolle ei järjestetä hänen oman uskontonsa opetusta, opetetaan huoltajan pyynnöstä elämäkatsomustietoa. Perusopetuksen järjestäjän tulee järjestää elämäkatsomustiedon opetusta, jos opetukseen oikeutettuja oppilaita on vähintään kolme.

Uskonnolliseen yhdyskuntaan kuulumaton oppilas voi huoltajan pyynnöstä osallistua myös sellaiseen perusopetuksen järjestäjän järjestämään uskonnon opetukseen, joka oppilaan saaman kasvatuksen ja kulttuuritaustan perusteella ilmeisesti vastaa hänen uskonnollista katsomustaan.

Lukiolaki (714/2018) 16 §

Uskonnon ja elämäkatsomustiedon opetus

Koulutuksen järjestäjän tulee järjestää opiskelijoiden enemmistön uskonnon mukaista uskonnon opetusta. Opetus järjestetään tällöin sen mukaan, mihin uskonnolliseen yhdyskuntaan opiskelijoiden enemmistö kuuluu. Tähän uskonnolliseen yhdyskuntaan kuuluvat opiskelijat osallistuvat oman uskontonsa opetukseen. Opiskelija, joka ei kuulu tähän uskonnolliseen yhdyskuntaan, voi halutessaan osallistua mainittuun uskonnonopetukseen.

Vähintään kolmelle evankelis-luterilaiseen kirkkoon tai vähintään kolmelle ortodoksiseen kirkkokuntaan kuuluvalla opiskelijalla, jotka eivät osallistu 1 momentissa tarkoitettuun uskonnonopetukseen, järjestetään heidän oman uskontonsa opetusta.

Muuhun kuin 2 momentissa mainittuihin uskonnollisiin yhdyskuntiin kuuluvalla vähintään kolmelle opiskelijalle, jotka eivät osallistu 1 momentissa tarkoitettuun uskonnonopetukseen, järjestetään heidän oman uskontonsa opetusta, jos opiskelijat sitä pyytävät.

Jos opiskelija kuuluu useampaan kuin yhteen uskonnolliseen yhdyskuntaan, opiskelija päättää, minkä uskonnon opetukseen hän osallistuu.

Uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattomalle opiskelijalle, joka ei osallistu 1 momentissa tarkoitettuun uskonnonopetukseen, opetetaan elämäkatsomustietoa. Uskonnolliseen yhdyskuntaan kuuluvalla opiskelijalle, jolle ei järjestetä hänen oman uskontonsa opetusta, opetetaan hänen pyynnöstään elämäkatsomustietoa. Koulutuksen järjestäjän tulee järjestää elämäkatsomustiedon opetusta, jos opetukseen oikeutettuja opiskelijoita on vähintään kolme.

Uskonnolliseen yhdyskuntaan kuulumaton opiskelija voi osallistua myös sellaiseen koulutuksen järjestäjän järjestämään uskonnon opetukseen, joka opiskelijan saaman kasvatuksen ja kulttuuritaustan perusteella ilmeisesti vastaa hänen uskonnollista katsomustaan.

Opiskelijalle, joka aloittaa lukiokoulutuksen 18 vuotta täytettyään, opetetaan hänen valintansa mukaisesti joko uskontoa tai elämäkatsomustietoa.

Suomessa on Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ja Suomen ortodoksisen kirkon lisäksi Patentti- ja rekisterihallituksen (2024) rekisterin mukaan 170 rekisteröityä uskonnollista yhdyskuntaa¹ (Patentti- ja rekisterihallitus 2024). Koska oikeus oman uskonnon opetukseen on nykyinsäädännössä kytketty uskonnollisen yhdyskunnan jäsenyyteen, uskonnon oppimääriä voitaisiin pyytää uskonnollisia yhdyskuntia vastaava määrä, ja Opetushallituksen tulee laatia perustekuvaukset pyydettyihin oppimääriin.

¹ Patentti- ja rekisterihallitus pitää uskonnollisten yhdyskuntien rekisteriä, jossa oli 170 uskonnollista yhdyskuntaa ja 337 seurakuntaa tai muuta paikallisyhteisöä (31.1.2024). Uskonnollisten yhdyskuntien rekisteriin ei kuulu evankelisluterilainen kirkko eikä ortodoksinen kirkkokunta seurakuntineen. (Patentti- ja rekisterihallitus 2024.)

Opetushallitus on antanut tähän mennessä opetussuunnitelman perusteet perusopetuksessa kaikkiaan neljääntoista ja lukiokoulutuksessa yhteentoista uskonnon oppimäärään sekä elämäkatsomustietoon. Sekä islamiin että buddhalaiseen uskontoon on kuitenkin tällä hetkellä laadittu vain yksi oppimäärä, vaikka islamissa ja buddhalaisuudessa on eri suuntauksia sekä niihin pohjautuvia rekisteröityjä uskonnollisia yhdyskuntia. Nykytilanteessa vain osalla erilaisiin uskonnollisiin vähemmistöihin kuuluvista on tosiasiallisesti mahdollisuus saada koulun tai lukion järjestämää oman uskontonsa opetusta, vaikka lainsäädäntö sen mahdollistaakin.

Kansallinen koulutuksen arviointikeskus julkaisi vuonna 2024 raportin ”Katsomusaineiden tiedonkeruu oppilasmääristä ja opetuksen nykytilanteesta 2023” (Suomilammi 2024a). Tiedonkeruussa saatu tieto kattoi noin 44 prosenttia katsomusaineiden pienten kaupunkien ja kuntien oppilasmäärästä. Suurista kaupungeista saatiin tarkka tieto katsomusaineiden kokonaisoppilasmäärästä. Opetushallinnon tilastopalvelu Vipusen mukaan perusopetuksen ja perusopetukseen valmistavan opetuksen yhteisoppilasmäärä lukuvuonna 2022–2023 oli noin 539 000 oppilasta. Pienistä kaupungeista ja kunnista saatujen oppilasmäärien oletettiin edustavan kaikkia Suomen pieniä kuntia ja kaupunkeja kattavasti, joten saadut tulokset skaalattiin vastaamaan kaikkia Suomen pieniä kaupunkeja ja kuntia. (Suomilammi 2024a, 15.)

Taulukko 1. Perusopetuksen oppilasmäärät katsomusaineissa (Suomilammi 2024a, 16; Suomilammi 2024b):

	2012	2014	2016	2018	2022
evangelisluterilainen uskonto	91,9 %	90,7 %	89,2 %	87,1 %	82,8 %
ortodoksinen uskonto	1,4 %	1,5 %	1,5 %	1,6 %	1,8 %
islam	1,5 %	1,8 %	2,0 %	2,4 %	3,3 %
muut	0,5 %	0,5 %	0,5 %	0,5 %	0,5 %
ei katsomusainetta	0,7 %	0,7 %	0,6 %	0,7 %	0,5 %
elämäkatsomustieto	4,0 %	4,9 %	6,1 %	7,7 %	11,1 %

Lukiokoulutuksessa lukuvuonna 2023–2024 valmistuneista opiskelijoista 25 498 opiskeli evangelisluterilaista uskontoa. Elämäkatsomustietoa opiskeli 2316 opiskelijaa, islamin

uskontoa 361, ortodoksista uskontoa 327, katolista uskontoa 27, buddhalaista uskontoa alle viisi ja juutalaista uskontoa alle viisi opiskelijaa. (Karhu 2024.)

Opetus- ja kulttuuriministeriön selvityksen (Salmenkivi & Åhs 2022, 18) mukaan "nykymallisessa katsomusaineiden opetuksessa on merkittäviä ansioita, jotka liittyvät esimerkiksi huoltajien ja oppijan katsomustaustan sekä vähemmistöjen oikeuksien huomioimiseen, laadukkaisiin opetussuunnitelmiin sekä useimmissa tapauksissa korkeasti koulutettuihin aineiden opetuksen ammattilaisiin". Nämä nykymallin ansiot tunnistettiin myös katsomusaineiden kehittämisryhmässä.

Sekä OKM:n selvityksessä (2022) että katsomusaineiden kehittämisryhmässä tunnistettiin niin ikään, että nykymalli on varsin monimutkainen ja siihen sisältyy merkittäviä yhdenvertaisuusongelmia. Nykymalli kohtelee katsomusainevalintojen osalta epäyhdenvertaisesti eri uskonnollisiin yhdyskuntiin kuuluvia ja uskontokuntiin kuulumattomia.

Katsomusaineiden opetuksen järjestämisen vaihtoehtoja oppilaalle tai opiskelijalle voi olla yhdestä viiteen riippuen siitä, kuuluuko oppilas (perusopetuksessa) tai opiskelija (lukiokoulutuksessa) johonkin Suomessa rekisteröityyn uskonnolliseen yhdyskuntaan, ja mihin uskonnolliseen yhdyskuntaan hän kuuluu. Opetushallitus on verkkosivuillaan havainnollistanut katsomusaineiden opetuksen järjestämistä taulukoiden avulla: [Katsomusaineiden opetuksen järjestäminen | Opetushallitus](#). Valittavissa olevien vaihtoehtojen määrään vaikuttaa myös se, mihin uskonnolliseen yhdyskuntaan oppilaiden enemmistö kuuluu, ja täyttyykö koulutuksen järjestäjää koskeva opetuksen järjestämisvelvoite uskonnon eri oppimäärissä tai elämänskatsomustiedossa. Kun lainsäädäntö mahdollistaa useamman vaihtoehdon katsomusaineiden opetuksen järjestämisessä oppilaalle tai opiskelijalle, valinnan tekee perusopetuksessa oppilaan huoltaja ja lukiokoulutuksessa opiskelija itse.

Nykyllänsäädännön mukaan oppilaiden tai opiskelijoiden enemmistön uskontoon (pääsääntöisesti evankelis-luterilaisuus) kuuluvat voivat osallistua vain enemmistön uskonnon eli oman uskontonsa opetukseen. Lisäksi riippumatta enemmistön uskonnosta

Suomen evankelis-luterilaiseen tai Suomen ortodoksiseen kirkkoon kuuluvan oppilaan ja opiskelijan tulee osallistua oman uskontonsa opetukseen, mikäli opetusta järjestetään, eikä hän osallistu enemmistön uskonnon opetukseen. Evankelisluterilaisen ja ortodoksisen uskonnon opetusta tulee järjestää, mikäli perusopetuksessa saman opetuksen järjestäjän kouluissa ja lukiokoulutuksessa saman koulutuksen järjestäjän lukioissa on yhteensä vähintään kolme kyseiseen kirkkoon kuuluvaa oppilasta tai opiskelijaa.

Muiden Suomessa rekisteröityjen uskonnollisten yhdyskuntien kuin evankelis-luterilaisen ja Suomen ortodoksisen kirkon jäsenille järjestetään heidän oman uskontonsa opetusta oppilaan huoltajan tai opiskelijan *pyynnöstä*, heillä ei siis ole tällä hetkellä velvoitetta osallistua uskonnon tai elämäkatsomustiedon opetukseen. Myös näiden uskontojen oppimäärien järjestämisvelvoitetta koskee edellä mainittu kolmen oppilaan minimimäärä.

Muuhun Suomessa rekisteröityyn uskonnolliseen yhdyskuntaan kuin evankelis-luterilaiseen tai Suomen ortodoksiseen kirkkoon kuuluvalla oppilaalla ja opiskelijalla valittavissa olevien vaihtoehtojen määrä on suurin eli kaikkiaan viisi: hän voi osallistua oman uskontonsa opetuksen lisäksi myös enemmistön uskonnon opetukseen, elämäkatsomustiedon opetukseen tai hänelle ei järjestetä lainkaan katsomusaineiden opetusta. Lisäksi perusopetuksessa (ja tietysti ehdoin myös lukiokoulutuksessa) vaihtoehtona on myös oman uskonnollisen yhdyskunnan antama opetus.

Koska uskonnollisten yhdyskuntien antamassa opetuksessa on kyse muusta kuin opetuksen järjestäjän antama uskonnon opetuksesta, sen sisältöjä tai laajuutta ei ole määritelty eikä koulu ole siitä vastuussa. Uskonnollisen yhdyskunnan antamasta opetuksesta mahdollisesti annettua arvosanaa ei siksi merkitä todistukseen. Tämä on nähty mm. perusopetuksen jälkeisiin jatko-opintoihin liittyvän todistusvalinnan kannalta ongelmalliseksi yhdenvertaisuuden näkökulmasta (Salmenkivi & Åhs 2022, 163). Kehittämissryhmän mielestä tulisikin ratkaista, miten uskonnollisen yhdyskunnan antaman opetuksen osalta toimitaan tulevaisuudessa.

Oppilaat tai opiskelijat, jotka eivät kuulu mihinkään Suomessa rekisteröityyn uskonnolliseen yhdyskuntaan voivat osallistua joko elämäkatsomustiedon opetukseen, enemmistön uskonnon opetukseen tai sellaisen uskonnon oppimäärän opetukseen, joka kasvatuksen ja kulttuuritaustan perusteella vastaa heidän uskonnollista katsomustaan. Uskonnollisiin yhdyskuntaan kuulumattomia oppilaita tai opiskelijoita ei kuitenkaan lasketa uskonnon oppimäärän opetuksen järjestämisveloitteen mukaiseen kolmen oppilaan tai opiskelijan minimimäärään. Mikäli elämäkatsomustiedon opetusta ei järjestetä, uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattomille oppilaille tai opiskelijoille ei järjestetä katsomusaineiden opetusta tai he voivat osallistua enemmistön uskonnon opetukseen.

Nykyiseen järjestämismallin puitteissa on siis mahdollista, että osa oppilaista ja opiskelijoista ei osallistu katsomusaineiden opetukseen lainkaan osana yleissivistävää koulutusta, vaikka perusopetuslaissa (628/1998, 11 §) ”uskonto tai elämäkatsomustieto” sisältyvät toisilleen vaihtoehtoisina kaikille yhteisiin aineisiin. Myös lukiolaissa (714/2018, 11 §) ne määritellään toisilleen vaihtoehtoisina osaksi lukiokoulutuksen oppimäärää ja sisältyvät siten lukiokoulutuksessa pakollisiin opintoihin.

Kaikkien ei ole mahdollista saada oman uskontonsa tai elämäkatsomustiedon opetusta esimerkiksi tilanteessa, jossa jonkin uskonnon oppimäärän tai elämäkatsomustiedon opetuksen järjestämisvelvoite ei täyty. Toisaalta nykylain säädäntö mahdollistaa osalle uskonnollisiin yhdyskuntiin kuuluvista oppilaista ja opiskelijoista katsomusaineiden opetuksen ulkopuolelle jäämisen valintana myös siinä tapauksessa, että oppilaan tai opiskelijan oman uskonnon opetusta olisi tarjolla. Tämä koskee niitä uskonnollisiin yhdyskuntiin kuuluvia oppilaita ja opiskelijoita, joille oman uskonnon opetusta järjestetään vain pyynnöstä.

Jos perusopetuksessa oppilaalle ei järjestetä katsomusaineiden opetusta, hänelle järjestetään vastaavasti muuta opetusta tai ohjattua toimintaa (Perusopetusasetus 852/1998, 5 §). Lukiokoulutuksessa opiskelija, jolle ei järjestetä katsomusaineiden opetusta suorittaa muita lukio-opintoja katsomusaineiden pakollisia opintoja vastaavan opintopistemäärän.

Nykymalli ja uskonnon oppimäärien järjestämisveloitteen kytkös uskonnollisen yhdyskunnan jäsenyyteen on oppilaita ja opiskelijoita eriarvoistava. Malli huomioi heikosti esimerkiksi niitä uskonnollisuuden muotoja ja uskonnollisia yhteisöjä, jotka eivät ole järjestäytyneet rekisteröidyiksi uskonnollisiksi yhdyskunniksi tai joissa ei ole tyypillistä liittyä rekisteröidyn uskonnollisen yhdyskunnan jäseneksi. On myös uskonnollisia yhdyskuntia, joiden varsinaisiksi jäseniksi liitytään tyypillisesti vasta henkilökohtaisen vakaumuksellisen ratkaisun jälkeen esimerkiksi nuoruudessa tai myöhemmin, jolloin mahdollisuus saada oman uskonnon opetusta ei myöskään välttämättä toteudu, koska järjestämisveloitteeseen lasketaan uskonnollisiin yhdyskuntiin kuuluvat.

Selvityksessä (Salmenkivi & Åhs, 2022, 14) viitataan tutkimustietoon, jonka mukaan Suomessa asuvista muslimeista suurin osa ei kuulu uskonnollisiin yhdyskuntiin. Vaikka perusopetus- ja lukiolakien mukaan islamin oppimäärän opetukseen voivat osallistua myös ne muslimitaustaiset oppilaat ja opiskelijat, jotka eivät kuulu mihinkään rekisteröityyn islamilaiseen yhdyskuntaan, järjestämisveloitteeseen vaadittavaan kolmen oppilaan tai opiskelijan minimimäärään lasketaan vain Suomessa rekisteröityihin uskonnollisiin yhdyskuntiin kuuluvat. Suuremmissa kaupungeissa uskonnolliseen yhdyskuntaan kuuluvia on pienempiä kuntia todennäköisemmin riittävä määrä, jotta opetusta tulee järjestää, jolloin myös niillä muslimeilla, jotka eivät kuulu uskonnolliseen yhdyskuntaan, on mahdollisuus osallistua opetukseen.

Nykyisessä lainsäädännössä ei ole tarkentavia säännöksiä katsomusaineen tai uskonnon oppimäärän vaihtamisesta. Koska katsomusaineiden opetuksen järjestämisen vaihtoehdot oppilaalle ovat sidoksissa myös uskonnollisen yhdyskunnan jäsenyyteen ja vakaumukseen, syyt oppiaineen tai oppimäärän vaihtamiseen voivat liittyä niissä tapahtuviin muutoksiin ja siten uskonnonvapautteen perusoikeutena. Etenkin tilanteissa, joissa lain mukaan oppilaan tai opiskelijan katsomusaineiden järjestämisen vaihtoehtoja on alun perinkin useampia, lain tulkinnassa on epäselvyyttä esimerkiksi siitä, missä tilanteissa ja kuinka usein katsomusainetta tai uskonnon oppimäärää voi vaihtaa tai esimerkiksi siirtyä oman uskonnollisen yhdyskuntansa antamaan opetukseen. Edellä

mainittujen kysymysten lisäksi oppiaineen tai uskonnon oppimäärän vaihtamisesta aiheutuu myös niiden opintojen arviointiin (etenkin päättöarviointi) liittyviä avoimia ratkaistavia kysymyksiä.

Sekä selvityksessä että kehittämisryhmän keskusteluissa nousi esiin uskonnon opetusta koskevaan lainsäädäntöön sisältyvän ”oman uskonnon” käsitteen ongelmallisuus. Oman uskonnon opetus kytkeytyy lain tasolla ja käsitteellisesti uskonnollisiin yhdyskuntiin (Salmenkivi & Åhs 2022, 169) sekä oppilaan tai opiskelijan vakaumukseen. Nykymalli sisältää siis oletuksia ja käsityksiä oppilaiden ja opiskelijoiden katsomuksellisesta identiteetistä. Tutkimuskirjallisuudessa ja OKM:n selvityksen (Salmenkivi & Åhs 2022, 13–17) uskonnollisen ja katsomuksellisen kentän muutoksia koskevassa luvussa 2.1 viitataan kuitenkin uskontososiologian tutkimuksesta esiin nouseviin muutostrendeihin Suomessa kuten uskonnollisen kirjjon ja uskonnottomien katsomusten merkittävään lisääntymiseen sekä maallistuneiden jäsenten osuuden kasvuun uskonnollisissa yhdyskunnissa.

Uskonnolliseen yhdyskunnan jäsenyys ei siis suoraan kerro yksilön uskonnollisuudesta. Myös ne, jotka eivät kuulu mihinkään uskonnolliseen yhdyskuntaan, ovat katsomuksellisesti moninainen ryhmä.

Oman uskonnon käsitteeseen liittyy myös Salmenkiven ja Åhsin (2022) selvityksessä esiin nostettu jännite uskontokuntasidonnaisen ja tunnustuksettoman (nykyisten Perusopetuksen ja Lukion opetussuunnitelmien perusteiden mukaan *uskonnollisesti sitouttamattoman*) opetuksen välillä. Nykyisissä Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa 2014 kaikille uskonnon oppimäärille yhteisissä tavoitteissa käytetään käsitettä *opiskeltava uskonto* (joka samalla erottaa sen oppimäärään sisältyvistä muiden uskontojen ja katsomusten opiskeluun liittyvistä tavoitteista), mutta tavoitteisiin liittyvissä keskeisissä sisältöalueissa myös käsitettä *oma uskonto* (vrt. S1 Suhde omaan uskontoon) (Opetushallitus 2014). Lukion opetussuunnitelmien perusteissa 2019 käytetään vain käsitettä *opiskeltava uskonto* (Opetushallitus 2019b).

Kehittämisryhmä ehdottaa, että oman uskonnon käsitteestä luovutaan uskonnon oppimäärien kuvauksena, koska opiskeltava uskonto ei tälläkään hetkellä välttämättä vastaa oppilaan tai opiskelijan katsomusta.

Uskonnonopetuksen malliin sisältyvien epäyhdenvertaisuuksien lisäksi OKM:n selvityksessä (Salmenkivi & Åhs, 2022, 178) nostettiin sidosryhmäkuulemisten sekä aluehallintovirastojen päätösten tarkastelun perusteella esiin myös huoli katsomusaineiden opetuksen järjestämisen yhdenvertaisesta toteutumisesta käytännössä.

Mikäli nykymuotoisessa järjestämistavassa pitäydytään, oppilaan huoltajien ja opiskelijoiden katsomusainevalintojen tekemistä koskevia käytänteitä tulisi valtakunnallisesti selkeyttää ja yhdenmukaistaa. Opetuksen ja koulutuksen järjestäjillä tulisi olla katsomusainevalinnoista yhtenäinen, informatiivinen ja saavutettava tiedotus- ja lomakemalli huoltajille ja opiskelijoille. Oppilaiden ja opiskelijoiden yhdenvertaisuuden ja oikeusturvan parantamiseksi katsomusaineiden kehittämisryhmä ehdottaa lisättäväksi keinoja, joilla voidaan vahvistaa katsomusaineiden opetuksen järjestämiseen liittyvää laillisuusvalvontaa.

Tällä hetkellä kouluissa joudutaan usein tekemään erityisjärjestelyitä vähemmistöuskontojen ja elämäkatsomustiedon opetuksen järjestämisessä. Niitä ovat esimerkiksi eri vuosiluokkien oppilaista kootut yhdysryhmät sekä etäyhteyksiä hyödyntävä opetus. (Suomilammi 2024a, 23–25.) Nykyinen väestökehitys, muuttoliike ja kokonaisuudessaan laskevat oppilas- ja opiskelijamäärät lisäävät tarvetta erilaisille opetuksen erityisjärjestelyille etenkin suurempien kasvukeskusten ulkopuolella.

Alueellisen eriytymisen seurauksena varsinkin vähemmistöuskontojen oppimäärien opetusryhmät voivat tulevaisuudessa toteutua entistä epätasaisemmin.

Perusopetuksessa islamin oppimäärän ja elämäkatsomustiedon oppilasmäärät ovat tosin kasvaneet selvästi vuosien 2018 ja 2022 välillä (vrt. Suomilammi 2024a, 15–18). Väestökehitykseen ja alueelliseen eriytymiseen kytkeytyy huoli kelpoisten opettajien saatavuudesta.

Mikäli nykyisessä katsomusaineiden järjestämistavassa pitäydytään, tulisi yhdenvertaisuuden takaamiseksi huolehtia siitä, että katsomusaineiden opetuksen järjestämiseen on käytettävissä riittävästi resursseja molemmat kansalliskielet huomioiden. Lisäksi kehittämisryhmä esittää, että katsomusaineiden opettajien täydennyskoulutustarve huomioidaan riippumatta katsomusaineiden opetuksen järjestämismallista.

Ahvenanmaalla perusopetuksessa ja Helsingin eurooppalaisessa koulussa katsomusaineiden opetus järjestetään kaikille yhteisenä oppiaineena erillisen lainsäädännön mukaisesti. Ahvenanmaalla yhteinen oppiaine religions- och livsåskådningskunskap perustuu Ahvenanmaan omaan, perusopetusta koskevaan lainsäädäntöön (Landskapslag om barnomsorg och grundskola, 2020:32, 7 §).

Helsingin eurooppalaisessa koulussa opetetaan kyseistä koulua koskevan lain (1463/2007, 6 §) mukaisesti kaikille yhteistä uskontotietoa. Helsingin eurooppalaisessa koulussa on käytössä Eurooppa-koulujen ainekohtaiset opetussuunnitelmat niissä aineissa, joihin Eurooppa-koulut on laatinut opetussuunnitelman. Uskontotiedon opetussuunnitelmat laatii ja hyväksyy Opetushallitus.

2.2. Katsomusaineiden opetusta korvaavaan opetukseen ja oman uskonnollisen yhdyskunnan antamaan opetukseen osallistumisen rajaaminen

Kuten edellisessä alaluvussa todettiin, nykyisen perusopetusta ja lukiokoulutusta koskevan lainsäädännön mukaan on mahdollista, että osa oppilaista tai opiskelijoista ei osallistu koulun tai lukion katsomusaineiden opetukseen. Asia koskee pääsääntöisesti oppilaita ja opiskelijoita, jotka kuuluvat johonkin muuhun Suomessa rekisteröityyn uskonnolliseen yhdyskuntaan kuin evankelis-luterilaiseen kirkkoon tai Suomen ortodoksiseen kirkkoon. Katsomusaineita koskevassa selvityksessä pidettiin ongelmallisena sitä, että osa oppilaista ja opiskelijoista voi jäädä kokonaan pois koulun tai lukion katsomusaineiden opetuksesta tai osallistua vastaavasti oman uskonnollisen yhdyskuntansa antamaan opetukseen (Salmenkivi & Åhs 2022; 215–216).

Katsomusaineiden opetusta korvaavan opetuksen rajaaminen vaatisi muutoksia perusopetusta ja lukiokoulutusta koskevaan lainsäädäntöön.

Katsomusaineiden kehittämisryhmä ehdottaa, että oppilas tai opiskelija ei jatkossa voisi olla osallistumatta koulun katsomusaineiden opetukseen, koska opetus on jo nykyisellään perusopetuksen ja lukion opetussuunnitelmien perusteiden mukaan uskonnollisesti ja katsomuksellisesti sitouttamatonta (Opetushallitus 2014, luku 2.2 ja Opetushallitus 2019b, luku 2.2) sekä yleissivistävää. Kehittämisryhmä katsoo, että oppilaiden ja opiskelijoiden tulee yhdenvertaisesti saada katsomuksiin liittyvää yleissivistävää opetusta. Eri mallivaihtoehdoissa jää kuitenkin selvitettäväksi uskonnonvapauden näkökulmasta, voitaisiinko oppilas tai opiskelija velvoittaa vakaumuksestaan riippumatta osallistumaan esimerkiksi minkä tahansa uskonnon oppimäärän tai elämänskatsomustiedon opetukseen siinäkin tapauksessa, jos hänen vakaumustaan vastaavan uskonnon oppimäärän tai elämänskatsomustiedon opetusta ei ole tarjolla koulussa tai oppilaitoksessa.

Katsomusaineiden kehittämisryhmä ehdottaa, että oppilaan ja opiskelijan oikeus osallistua katsomusaineiden opetusta korvaavan opetuksen tai muun toiminnan sijaan oman uskonnollisen yhdyskuntansa antamaan opetukseen poistetaan. Kyseessä ei ole koulun tai lukion antama uskonnon opetus, eikä kouluilla ja oppilaitoksilla ole toimivaltaa valvoa sen sisältöä ja toteutusta.

2.3. Katsomusaineiden opetuksen vapaa valinta ja mahdollinen jäsenyysperustaisuuden purkaminen

Opetus- ja kulttuuriministeriön asettamat selvityshenkilöt esittävät selvityksessään (Salmenkivi & Åhs, 2022) pitkän aikavälin tavoitteena, että selvitetään mahdollisuutta avata katsomusaineiden opiskeluvalinta lukiolaisille, jolloin opiskelija voisi vapaasti valita, mitä katsomusainetta tai uskonnon oppimäärää hän opiskelee. Katsomusaineiden valinnan avaaminen edellyttäisi muutosta lukiolakiin ja tarvittaessa lukion opetussuunnitelman perusteisiin. (Salmenkivi & Åhs 2022, 218–219.)

Katsomusaineiden kehittämisryhmä kävi katsomusaineiden valinnan avaamisesta perusteellisen keskustelun. Katsomusaineiden kehittämisryhmä pitää vakavana yhdenvertaisuusongelmana opetus- ja kulttuuriministeriön selvityksen (Salmenkivi & Åhs, 179–189) luvussa 5.2 kuvattua eriarvoisuutta, joka liittyy valittavissa olevien katsomusaineiden opetuksen järjestämisen vaihtoehtojen määriin eri oppilailta ja opiskelijoilla. Kehittämisryhmä näkee, että valinnanvapauden epäyhdenvertaisuus tulisi ratkaista lyhyen aikavälin tavoitteena. Epäyhdenvertaisuuden ratkaiseminen edellyttää virkavalmistelua ja lakimuutoksia, joihin liittyy myös kattavat vaikutusarviot, ml. taloudelliset vaikutukset.

Katsomusaineiden kehittämisryhmän selvä enemmistö esittää, että katsomusaineiden valinta avattaisiin opiskelijoille lukiokoulutuksessa². Valinnan avaamista esitettiin toteutettavaksi ensimmäisessä vaiheessa lukiokoulutuksessa, koska on vaikeaa ennakoita, millaisia muutoksia valinnanvapaus aiheuttaisi katsomusaineiden opetusryhmiin. Koska jaksomuotoisessa lukiokoulutuksessa opiskelijoiden valinnat joka tapauksessa vaikuttavat opetuksen järjestämiseen, lukiossa on perusopetusta yksinkertaisempaa reagoida mahdollisiin muutoksiin.

Opetus- ja kulttuuriministeriön selvityksen mukaan ”säädösten ja asetusten, sekä katsomusaineiden opetusmallin kehittymisen perusteella voidaan todeta, että nykyistä useiden oppimäärien ja kahden oppiaineen mallia ei ole historiallisesti kehitetty kaikille tasaveroista valinnanvapautta silmällä pitäen” (Salmenkivi & Åhs 2022, 187). Jos valinnanvapautta päätetään lisätä, keskeiseksi kysymykseksi nousee, miten se käytännössä toteutetaan yhdenvertaisesti. Valinnanvapauden lisääminen edellyttää kannan ottamista kolmeen kysymykseen:

Ensiksi tulisi ratkaista, miten opiskelijan valittavissa olevat katsomusaineiden vaihtoehdot määräytyvät. Kehittämisryhmässä esitettiin ratkaisuvaihtoehtona, että opiskelija voisi vapaasti valita katsomusaineen tai uskonnon oppimäärän, jota hän

² Asiasta äänestettiin. Raportin liitteenä on äänestystulos ja jätetyt eriävät mielipiteet. Eriävien mielipiteiden perustelut vaihtelivat.

opiskelee. Valittavissa olisivat tällöin kaikki uskonnon oppimäärät, joihin on laadittu opetussuunnitelman perusteet sekä elämäkatsomustiedon opetus.

Toiseksi tulisi ratkaista, miten katsomusaineiden opetuksen järjestämisvelvollisuus määräytyisi jatkossa. Kehittämissuunnitelmassa esitettiin ratkaisuvaihtoehtona, että yksittäisen uskonnon oppimäärän ja elämäkatsomustiedon opetusta tulisi järjestää, mikäli saman koulutuksen järjestäjän lukioissa on yhteensä vähintään kolme opiskelijaa, jotka pyytävät kyseisen uskonnon oppimäärän tai elämäkatsomustiedon opetusta.

Kolmanneksi tulisi ottaa kantaa kysymykseen, millä perusteella uusia uskonnon oppimääriä voitaisiin pyytää. Kehittämissuunnitelmassa esitettiin ratkaisuvaihtoehtona, että uusien uskonnon oppimäärien opetussuunnitelmien perustekuvaukset laadittaisiin edelleen nykyisin perustein. Uuden oppimäärän perustekuvauksia olisi mahdollista pyytää, mikäli saman koulutuksen järjestäjän lukioissa olisi yhteensä vähintään kolme opiskelijaa, jotka ovat saman uskonnollisen yhdyskunnan jäseniä ja pyytävät kyseisen uskonnon oppimäärän opetusta.

Nykyllänsäädännön mukaan osalla Suomessa rekisteröityihin uskonnollisiin yhdyskuntiin kuuluvista opiskelijoista ei ole velvoitetta osallistua minkään katsomusaineen opetukseen lukiossa, koska opetusta järjestetään heille vain heidän omasta pyynnöstään. Heitä ei siten voida nykyllänsäädännön mukaan velvoittaa osallistumaan elämäkatsomustiedon tai jonkin muun uskonnon oppimäärän kuin oman uskontonsa opetukseen. Katsomusaineen valintaa avattaessa olisi siis päätettävä, velvoitettaisiinko kaikki opiskelijat jatkossa osallistumaan katsomusaineiden opetukseen. Jos heidät velvoitettaisiin, olisi ratkaistava, minkä oppiaineen tai oppimäärän opetukseen opiskelija voidaan velvoittaa osallistumaan esimerkiksi siinä tilanteessa, ettei hänen oman uskontonsa tai elämäkatsomustiedon opetusta järjestetä koulutuksen järjestäjän lukioissa.

Jos valinnanvapaus toteutettaisiin siten, että katsomusaineiden opetusta järjestettäisiin opiskelijalle vain opiskelijan omasta pyynnöstä (kuten tällä hetkellä muihin uskonnollisiin yhdyskuntiin kuin evankelis-luterilaiseen kirkkoon ja Suomen ortodoksiseen kirkkoon

kuuluville järjestetään), katsomusaineiden opiskelusta tulisi opiskelijoille vapaaehtoista, eikä katsomusaineiden opintoja tarvitsisi suorittaa lainkaan. Katsomusaineiden kehittämissuunnitelma ei kannata sellaista järjestämismallia, jossa katsomusaineiden opiskelusta tulisi vapaaehtoista, sillä kehittämissuunnitelma pitää katsomusaineiden sisältöjä yleissivistyksen kannalta keskeisinä. Mikäli valinnanvapautta lisättäisiin, katsomusaineiden kehittämissuunnitelmassa esitettiin ratkaisuvaihtoehtona, että jokaisen opiskelijan tulisi suorittaa vähintään pakolliset opinnot yhdessä uskonnon oppimäärässä tai elämäntutkimustiedossa.

Katsomusaineiden kehittämissuunnitelma huomauttaa lisäksi, että ilman tarkempia katsomusaineiden tai uskonnon oppimäärien vaihtamiseen liittyviä rajoituksia opiskelijat voisivat halutessaan vapaasti vaihtaa katsomusainetta ja uskonnon oppimäärää lukio-opintojensa aikana. Tällöin päättöarvioinnissa huomioitavat katsomusaineiden opinnot voisivat koostua useammasta katsomusaineesta tai uskonnon oppimäärästä. Mikäli valinnanvapautta lisättäisiin, katsomusaineiden kehittämissuunnitelmassa esitettiin ratkaisuvaihtoehtona, että lukion päättöarvioinnissa huomioitavat opiskelijan katsomusaineiden opinnot koostuisivat yhden oppimäärän opinnoista, jotka tulisi suorittaa vähintään pakollisessa laajuudessa.

Jos valinnanvapautta lisätään vain lukiokoulutuksessa, perusopetuksen ja lukiokoulutuksen katsomusaineiden järjestämismallit eroaisivat toisistaan ja katsomusainevalintoja koskeva yhdenvertaisuusongelma jäisi perusopetukseen. Pohdittavaksi tulisi myös katsomusaineiden opetuksen jatkumo varhaiskasvatukseen, esi- ja perusopetuksen sekä lukiokoulutuksen välillä ja valinnanvapauden avaaminen perusopetuksessa. Kehittämissuunnitelmassa ei kuitenkaan oltu yksimielisiä siitä, miten yhdenvertaisuusongelma tulisi perusopetuksessa ratkaista.

2.4. Yhteinen katsomusaine

Katsomusaineita koskevassa selvityksessä (Salmenkivi & Åhs, 2022) todetaan, että katsomusaineiden mallivaihtoehdoista kaikille yhteinen oppiaine yksinkertaistaisi opetuksen järjestämistä ja poistaisi nykymalliin sisältyviä yhdenvertaisuusongelmia,

mutta se toisaalta synnyttäisi uusia ratkaistavia yhdenvertaisuuskysymyksiä. Oppilaat ja heidän huoltajansa ja opiskelijat eivät olisi eriarvoisessa katsomusainetta koskevassa valintatilanteessa lain näkökulmasta, ja oppiaine mahdollistaisi kaikille yhteisen ja yhdenvertaisen katsomuksellisen yleissivistyksen. Lukiokoulutuksessa yhteinen aine tarjoaisi kaikille opiskelijoille yhdenvertaisen mahdollisuuden suorittaa katsomusaineen ylioppilaskokeen, kun se on tällä hetkellä mahdollista vain kahdessa uskonnon oppimäärässä ja elämäkatsomustiedossa. Selvityksen mukaan yhteinen oppiaine helpottaisi oppiaineiden opetuksen käytännön järjestelyihin sekä oppimateriaalien tasoon ja saatavuuteen liittyviä yhdenvertaisuusongelmia. (Salmenkivi & Åhs 2022, 189–192.)

Toisaalta sekä selvityksessä (Salmenkivi & Åhs 2022, 197–204) että katsomusaineiden kehittämissäryhmässä tuotiin esiin argumentteja, joissa nykymuotoisen katsomusaineiden opetuksen nähtiin huomioivan yhteistä oppiainetta paremmin katsomukselliset vähemmistöt ja lapsen kotoaan saaman katsomuskasvatuksen ja siten tukevan vähemmistöjen yhdenvertaisuutta esimerkiksi identiteetin tukemisen sekä maahanmuuttotasaisten kotoutumisen näkökulmista. Yhteinen oppiaine kaventaisi väistämättä niitä sisältöjä, joihin oman uskonnon tai elämäkatsomustiedon opetuksessa on ollut nykyisellään mahdollista keskittyä, koska yhteiseen oppiaineeseen olisi luonnollisesti mahdotonta mahduttaa kaikkia niitä sisältöjä, joita eri oppimäärissä tällä hetkellä on yhteensä. Lisäksi tähän mennessä valtaosa katsomusaineiden opetuksen tutkimus- ja kehitystyöstä on tehty nykyisten oppiaineiden puitteissa.

OKM:n selvityksen (Salmenkivi & Åhs, 2022) mukaan yhteinen oppiaine saa varsin laajaa kannatusta eri sidosryhmäkuulemisten perusteella. Mallia kannattavat sidosryhmät eroavat kuitenkin siinä, millä tavoin ne korostavat toisaalta uskontojen ja toisaalta elämäkatsomustiedon tavoite- ja sisältöalueiden merkitystä. (Salmenkivi & Åhs 2022, 189.)

Yhteinen oppiaine edellyttäisi useita lakimuutoksia, joihin myös selvityksessä viitataan (Salmenkivi & Åhs 2022, 202). Mikäli kaikille yhteiseen oppiaineeseen päädyttäisiin, olisi ratkaistava, miltä pohjalta uusi oppiaine rakennettaisiin ja mikä olisi nykyisten

oppiaineiden eli uskonnon (eri oppimäärineen) ja elämäkatsomustiedon suhde uuteen oppiaineeseen. Tähän liittyvät kysymykset oppiaineen tavoitteista ja sisällöistä sekä tiedeperustasta, johon tavoitteet ja sisällöt kytkeytyisivät. Tavoitteista ja sisällöistä tulisi muodostaa laajasti jaettu ja hyväksytty käsitys. Opetus- ja kulttuuriministeriön selvityksessä havaittiin kuitenkin yhteisen mallin kannattajien melko täydellinen jakautuminen kahtia sen suhteen, mitkä olivat heidän näkemyksensä katsomusaineiden opetuksen keskeisimmistä tavoitteista. (Salmenkivi & Åhs, 193–194). Selvityksessä nostetaan esille uhka, jossa yhdistyvät eriävät näkemykset mahdollisen yhteisen oppiaineen sisällöistä ja Norjan esimerkki vastaavasta uudistuksesta: "Yksi vaara yhteisessä oppiaineessa on siis se, että aineen identiteettiä koskevissa neuvotteluissa omasta mielestään tappiolle jääneet voivat poliittisten suhdanteiden muuttaessa pyrkiä muuttamaan tilannetta, mikä voi johtaa epätoivottavaan uudistusmyllyyn" (Salmenkivi & Åhs 2022, 200).

Lisäksi ratkaistavaksi tulisivat mm. kysymykset opettajan kelpoisuudesta ja opettajien koulutuksesta, ml. täydennyskoulutus.

Katsomusaineiden kehittämissryhmä katsoo, että mikäli yhteiseen oppiaineeseen päädyttäisiin, yhteisen oppiaineen tulisi olla monitieteinen³. Katsomusaineiden kehittämissryhmä pitää tärkeänä, että sen keskiössä olisivat etenkin laaja katsomuksiin liittyvä yleisivistys, eettinen ja ihmisoikeuksiin liittyvä osaaminen, kriittisen ajattelun taidot, dialogi- ja tunnetaidot sekä yksilön kasvua ja elämäkatsomuksen rakentumista tukeva osaaminen.

³ Katsomusaineiden kehittämissryhmän työskentelyssä tuotiin esiin mahdollisen yhteisen katsomusaineen taustatieteiksi mm. seuraavia tieteenaloja: aatehistoria, antropologia, etnologia, filosofia, globaali kehitystutkimus, kasvatustiede, kulttuurien tutkimus, mediatutkimus, oikeustiede, politiikan tutkimus, psykologia, sosiaalipsykologia, sosiologia, sukupuolentutkimus, teologiat, tulevaisuudentutkimus, uskontotiede ja yhteiskuntatieteet.

2.5. Osittain yhdistetty katsomusaineiden opetus

Opetus- ja kulttuuriministeriön selvityksessä (Salmenkivi & Åhs 2022) käsitellään erilaisia osittain yhdistettyjä katsomusaineiden opetuksen järjestämismalleja. Niitä on selvityksen mukaan perusteltu mm. erilaisten katsomusten ymmärtämisen ja dialogin lisäämisen tarpeella. Yhteisistä sisällöistä nostettiin esiin etenkin etiikka. (Salmenkivi & Åhs 2022, 204–210.) Osittain yhdistetty katsomusaineiden opetuksen järjestämismalli olisi mahdollista toteuttaa useilla vaihtoehtoisilla toteutustavoilla. Nykyisestä lainsäädännöstä poikkeavat toteutustavat, kuten kokonaan uuden oppiaineen luominen yhteisiä sisältöjä varten, vaatisivat lakimuutoksia. Selvityksessä ehdotetaan, että Opetushallitus alkaisi valmistella tarkempaa ohjeistusta ja hyviä käytänteitä katsomusaineiden opetuksen yhteisiin osioihin (Salmenkivi & Åhs 2022, 216–217).

Nykyiset Opetushallituksen antamat opetussuunnitelmien perusteet, jotka on laadittu erikseen uskonnon oppimääriin ja elämäkatsomustietoon, perustuvat voimassa olevaan lainsäädäntöön. Tällä hetkellä voimassa olevia perusopetuksen tai lukion opetussuunnitelmien perusteita ei ole laadittu siitä lähtökohdasta, että oppiaineita tai oppimääriä yhdistettäisiin osittain. Perusopetuksessa uskonnossa ja elämäkatsomustiedossa on molemmissa omat erilliset oppiainekohtaiset ja vuosiluokkakokonaisuuksittain muodostetut tavoitteet ja sisällöt, vaikka niissä esiintyy joitain samoja aiheita. Perusopetuksessa uskonnon eri oppimäärillä on yhteiset tavoitteet ja keskeiset sisältöalueet. On kuitenkin tärkeää huomata, että uskonnon oppiaineen tavoitteissa käytetään käsitettä *opiskeltava uskonto*, jolla viitataan uskonnon eri oppimääriin. Lisäksi tavoitteisiin liittyviä sisältöalueiden kuvauksia on tarkennettu jokaisen oppimäärän osalta erikseen. Toisin sanoen uskonnon eri oppimäärissä opiskeltavat sisällöt eivät ole yhtenevät tai painotu samalla tavoin. Lukiokoulutuksessa katsomusaineissa jokaisen moduulin tavoitteet ja keskeiset sisällöt on määritelty erikseen uskonnon eri oppimääriin ja elämäkatsomustietoon. Lisäksi uskonnon oppimäärillä on yhteiset yleiset tavoitteet.

Opetussuunnitelman perusteiden kehittäminen siten, että niihin sisällytettäisiin yhteisiä osioita, on nykyisellään mahdollista lainsäädännössä määritellyin reunaehdoin.

Lainsäädännön näkökulmasta arvioitavaksi kuitenkin jää, missä määrin opetuksen tavoitteita ja sisältöjä voidaan opetussuunnitelmien perusteita laadittaessa yhdistää siten, että oikeus saada oman uskonnon tai elämäkatsomustiedon opetusta edelleen säilyy.

Nykyiset säännökset opettajan kelpoisuudesta (986/1998) eivät tunne osittain yhdistettyä katsomusaineiden opetusta. Oppilaalla tai opiskelijalla on oikeus opetussuunnitelman mukaiseen opetukseen oman katsomusaineensa oppimäärän mukaisesti. Opettajalla tulee vastaavasti olla kelpoisuus erikseen jokaisen opettamansa oppiaineen tai uskonnon oppimäärän opettamiseen riippumatta siitä, toteutetaanko opetusta erikseen tai yhdessä (vrt. Asetus opetustoimen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista 986/1998 sekä EOAK/3469/2016).

Opetussuunnitelmien perusteiden laatimisessa ja mahdollisten yhteisten osioiden suunnittelussa tulee lisäksi huomioida, että opetuksen tai koulutuksen järjestäjän ei aina ole mahdollista muodostaa opetusryhmiä, joissa olisi eri uskonnon oppimäärien ja elämäkatsomustiedon opiskelijoita. Tämä voi johtua esimerkiksi siitä, että oppiaineiden tai oppimäärien opiskelijamäärät poikkeavat merkittävästi toisistaan.

Katsomusaineiden kehittämisryhmä pitää tärkeänä, että tutkimusaineistoa kerättäisiin tällä hetkellä toteutettavista katsomusaineiden opetuksen osittaisen yhdistämisen tavoista eri kouluissa sekä siihen liittyvästä yhteisopettajuudesta.

Katsomusaineiden kehittämisryhmä esittää, että perustetaan työryhmä, joka hahmottelee katsomusaineiden opettamisen kehittämiseksi esimerkiksi pedagogisia ja didaktisia ratkaisuja sekä mahdollisia katsomusaineiden opettamisen yhteisiä malleja, muotoja ja sisältöjä.

Kehittämisryhmä katsoo, että mahdollisuuksia yhteisiin osioihin tulisi tarkastella katsomusaineiden opetussuunnitelman perusteita uudistettaessa. Kehittämisryhmässä pohdittiin myös mallia, jossa opetusta yhdistettäisiin osittain lukiokoulutuksessa

laatimalla osa uskonnon oppimäärien ja mahdollisesti myös elämänkatsomustiedon moduuleista kaikille oppimäärille yhteisiksi.

Katsomusaineiden kehittämisryhmä ehdottaa opetuskokeilua osittain integroidusta katsomusaineiden opetuksesta perusopetuksessa. Opetuskokeilussa mahdollinen yhteinen sisältö katsomusaineille voisi olla etiikka. Kokeilun perusteella tulisi tehdä vertailevaa tutkimusta osittain integroidusta ja kokonaan erillisissä ryhmissä toteutettavasta katsomusaineiden opetuksesta. Erityisesti olisi tärkeää vertailla opetusjärjestelyiden vaikutuksia oppilaiden ja opiskelijoiden kokemuksiin sekä oppimiseen. Tutkimustiedon tulisi olla alueellisesti ja ikäluokkien kannalta kattavaa.

Edellä kuvattu kokeilu voidaan toteuttaa nykyisen lainsäädännön puitteissa. Kokeilun tuloksia voitaisiin hyödyntää myös mahdollisen yhteisen katsomusaineen kehittämisessä, mutta tuloksista ei kuitenkaan voida tehdä suoria johtopäätöksiä siitä, millainen kaikille yhteinen katsomusaine olisi. Nykyinen lainsäädäntö ei mahdollista opetuskokeilua, jossa muutettaisiin tuntijakoa ja kokeiltaisiin uutta oppiainetta yhteisille sisällöille tai yhteistä katsomusainetta. Tällainen opetuskokeilu edellyttäisi perusopetuslain opetuskokeilua koskevan lakipykälän muuttamista.

2.6. Uskonnon oppimäärien yhdistäminen

OKM:n selvityksessä (Salmenkivi & Åhs, 2022) sidosryhmäkuulemisten pohjalta tuotiin esiin malli, jossa uskonnon eri oppimäärät yhdistettäisiin joko kokonaan yhdeksi oppimääräksi tai osa oppimääristä kuten kristinuskon eri oppimäärät yhdistettäisiin toisiinsa. Tässä mallissa elämänkatsomustieto säilyisi omana uskonnon vaihtoehtoisena oppiaineenaan. (Salmenkivi & Åhs 2022, 210.) Malli edellyttäisi muutoksia lainsäädäntöön. Samalla tulisi ratkaista, miltä pohjalta kokonaan yhdistetty uskonnon oppiaine rakennettaisiin, tai jos oppimääriä olisi edelleen useampia, millä perusteella ne muodostettaisiin. Lisäksi ratkaistavaksi tulisivat kysymykset siitä, kenen tulisi osallistua tai kuka voi osallistua kyseisen oppiaineen tai oppimäärän opetukseen sekä kysymys oppiaineen tai oppimäärien järjestämisveloitteesta.

Kehittämisryhmän käymässä keskustelussa kaikkien uskonnon oppimäärien yhdistämisestä käytiin kriittistä pohdintaa mm. siitä, mihin vain osalle oppilaita ja opiskelijoita opetettava ns. ”yleisuskonnon” oppiaine perustuisi ja miten jatkossa perusteltaisiin katsomuksiin liittyvien yleissivistävien oppisisältöjen erottelu uskontoon ja elämäkatsomustietoon. Uskonnon oppimäärien yhdistämisestä esiin nostettiin huoli yhdenvertaisuudesta: miten oppimääriä voitaisiin yhdistää siten, että esimerkiksi uskonnollisiin vähemmistöihin kuuluvat saisivat riittävästi omaan uskontoonsa liittyvää opetusta.

2.7. Muut järjestämismallit

Katsomusaineiden kehittämisryhmä vastustaa yksimielisesti sellaisia katsomusaineiden opetuksen järjestämismalleja, joissa luovutettaisiin nykyistä merkittävämpi rooli erilaisille katsomuksellisille yhteisöille katsomusaineiden opetuksen järjestämisessä. Kehittämisryhmä katsoo, että tällaiset järjestämismallit eivät palvelisi yhdenvertaisesti koulutuksen yleissivistäviä tavoitteita.

Katsomusaineiden kehittämisryhmän laaja enemmistö vastustaa opetus- ja kulttuuriministeriön asettamien selvityshenkilöiden tavoin (Salmenkivi & Åhs 2022, 210–211) katsomusaineiden opetuksen vähentämistä ja sellaisia katsomusaineiden opetuksen järjestämismalleja, joissa katsomusaineiden tavoitteita ja sisältöjä siirrettäisiin osittain tai kokonaan osaksi muiden oppiaineiden opetussuunnitelmia.

Katsomusaineiden kehittämisryhmä pohti tässä loppuraportissa tarkasteltujen katsomusaineiden opetuksen järjestämismallien ohella myös seuraavia järjestämismalleja, joita voidaan tarkastella tulevaisuuden jatkoselvityksissä ja -tutkimuksissa:

1) Järjestämismalli, jossa perustetaan perusopetukseen uutena oppiaineena etiikka. Uuteen oppiaineeseen siirrettäisiin nykyisiä uskonnon oppimäärien ja elämäkatsomustiedon sisältöjä liittyen esimerkiksi etiikkaan, ihmisoikeuksiin ja lapsen oikeuksiin. Etiikan oppiaine edistäisi kaikille oppilaille yhteistä dialogia sekä tunne- ja

vuorovaikutustaitoja. Järjestämismallia kehitettäessä tulisi huolellisesti tarkastella uuden oppiaineen vaikutuksia nykyisten oppiaineiden tavoitteisiin ja sisältöihin sekä opetuksen järjestämiseen. Lukiokoulutuksessa tämän järjestämismallin kaltainen ratkaisu on tällä hetkellä jo voimassa, sillä etiikan opetusta on yhdistetty osaksi filosofian oppiaineen opetussuunnitelman perusteita. Järjestämismalli edellyttäisi lainsäädäntömuutoksia.

2) Järjestämismalli, jossa kaikki oppilaat ja opiskelijat opiskelisivat kaikille yhteistä uskonnon oppiainetta sekä elämäkatsomustietoa. Järjestämismalli edellyttäisi muutoksia lainsäädäntöön ja opetussuunnitelman perusteisiin.

Mallissa nykyisten oppiaineiden nimet säilyisivät ennallaan, mutta uskonnossa ei enää olisi erillisiä oppimääriä. Kaikille yhteinen uskonnon oppiaine tulisi tällöin määritellä ja rakentaa kokonaan uudelta pohjalta verrattuna nykyiseen. Malli tarkoittaisi käytännössä kahta yhteistä katsomusainetta.

3. Eri koulutusmuotojen erityiskysymyksiä

3.1. Aikuisten perusopetus

Perusopetuslain (628/1998, 46 §) mukaan aikuisten perusopetukseen voi osallistua sen jälkeen, kun lain 26 §:n 1 momentissa tarkoitettu perusopetuksen suorittaminen päättyy eli kun perusopetuksen oppimäärä on suoritettu tai viimeistään sen lukuvuoden koulutyön päättyessä sinä kalenterivuonna, jona oppilas täyttää 17 vuotta. Aikuisten perusopetus koostuu opiskelijan osaamistarpeen mukaan alku- ja päättövaiheen tai ainoastaan päättövaiheen opetuksesta. (Perusopetuslaki 628/1998; 46 § ja 26 §.)

Perusopetuslain mukaan päättövaiheen opinnot sisältävät sen mukaan kuin valtioneuvoston asetuksella säädetään äidinkieltä ja kirjallisuutta, toista kotimaista kieltä, vieraita kieliä, matematiikkaa, uskontoa tai elämäkatsomustietoa, historiaa, yhteiskuntaoppia, biologiaa, maantietoa, fysiikkaa ja kemiaa.

Aikuisten perusopetuksessa uskonnon ja elämänkatsomustiedon opetuksen järjestämisessä sovelletaan perusopetuslain pykälää 13, joka sisältyy 46 §:n 1. momentissa lueteltuihin pykäliin, jotka koskevat myös aikuisten perusopetusta. Lisäksi 46 §:ssä todetaan, että opiskelijalle, joka on täyttänyt 18 vuotta, opetetaan hänen valintansa mukaisesti joko uskontoa tai elämänkatsomustietoa. (Perusopetuslaki 628/1998; 13 §, 46 §.) Aikuisten perusopetuksen päättövaiheeseen sisältyy yksi pakollinen kurssi uskontoa tai elämänkatsomustietoa (Valtioneuvoston asetus 310/2021).

Katsomusaineiden nykytilaa ja uudistamistarpeita koskevassa selvityksessä (Salmenkivi & Åhs, 2022) aikuisten perusopetusta koskevassa lainsäädännössä ei nähty merkittäviä muutostarpeita. Selvityksessä kiinnitetään huomiota joihinkin perusopetuslain teknisiin yksityiskohtiin, kuten huoltajan asemaan sovellettaessa pykälää 13 aikuisten perusopetuksessa opiskeleviin. (Salmenkivi & Åhs 2022; 96, 214.)

Katsomusaineiden kehittämissyhmässä kiinnitettiin kuitenkin huomiota siihen, että katsomusaineiden opetusta koskevassa lainsäädännössä aikuisten perusopetukseen alle 18-vuotiaana osallistuvien ja nuorille tarkoitettuun lukiokoulutukseen osallistuvien välille muodostuu epäyhtenäisyys, joka liittyy tilanteeseen, jossa opiskelijan katsomusaineiden opetuksen järjestämisen vaihtoehtoja on useampia. Perusopetuslain mukaan alle 18-vuotiaan aikuisten perusopetuksessa opiskelevan opiskelijan katsomusaineisiin liittyvistä valinnoista päättää huoltaja, mutta lukiokoulutuksessa opiskelevat alle 18-vuotiaat voivat lukiolain mukaan tehdä valinnan itse (vrt. Perusopetuslaki 628/1998; 13 §, 46 § ja Lukiolaki 714/2018, 16 §). Katsomusaineiden kehittämissyhmä ehdottaa, että yhtenäisyysongelma korjataan. Kehittämissyhmä ehdottaa aikuisten perusopetusta koskevaa lainsäädäntöä muutettavaksi siten, että vastaavasti kuin lukiokoulutuksessa, aikuisten perusopetuksessa opiskelevien alle 18-vuotiaiden katsomusaineisiin liittyvistä valinnoista päättää huoltajan sijaan opiskelija itse. Katsomusaineiden kehittämissyhmä ei muutoin esitä erillisiä, ainoastaan aikuisten perusopetusta koskevia muutosehdotuksia katsomusaineiden opetuksen järjestämiseen.

3.2. Aikuisten lukiokoulutus

Lukiokoulutuksen uskonnon ja elämäkatsomustiedon opetuksesta säädetään lukiolain (714/2018) 16 §:ssä. Pykälässä säädetään: ”Opiskelijalle, joka aloittaa lukiokoulutuksen 18 vuotta täytettyään, opetetaan hänen valintansa mukaisesti joko uskontoa tai elämäkatsomustietoa” (Lukiolaki 714/2018, 16 §). Aikuisille tarkoitetun lukiokoulutuksen oppimäärän laajuus on 88 opintopistettä (Lukiolaki 714/2018, 10 §). Aikuisten lukiokoulutuksen oppimäärän uskonnon tai elämäkatsomustiedon opintoihin sisältyy yksi pakollinen kahden opintopisteen moduuli ja viisi valtakunnallista valinnaista kahden opintopisteen moduulia (Opetushallitus 2019a; 6.14 ja 6.15).

Sekä katsomusaineita koskevassa selvityksessä (Salmenkivi & Åhs 2022, 94–95) että katsomusaineiden kehittämissyhmässä kiinnitettiin huomiota katsomusaineen valinnanvapauteen liittyvään lainsäädännön eroavuuteen 18 vuotta täyttäneiden aikuisten perusopetuksessa ja aikuisten lukiokoulutuksessa. Perusopetuslain mukaisesti 18 vuotta täyttäneelle opetetaan hänen valintansa mukaisesti joko uskontoa tai elämäkatsomustietoa, kun taas lukiolain mukaan edellä mainittu valinta on mahdollinen vain opiskelijalle, joka aloittaa lukiokoulutuksen 18 vuotta täytettyään (Perusopetuslaki 628/1998; 46 § ja Lukiolaki 714/2018, 16 §).

Kehittämissyhmä ehdottaa lainsäädäntöä muutettavaksi siten, että vastaavasti kuin aikuisten perusopetuksessa, myös aikuisille tarkoitetussa lukiokoulutuksessa opiskelijalle, joka on täyttänyt 18 vuotta, opetetaan hänen valintansa mukaisesti joko uskontoa tai elämäkatsomustietoa.

3.3. Ylioppilastutkinnon reaaliaineiden kokeet uskonnossa ja elämäkatsomustiedossa

Ylioppilastutkinnosta säädetään laissa ylioppilastutkinnosta (502/2019). Sen mukaan ylioppilastutkintoon kuuluu äidinkiessä ja kirjallisuudessa, toisessa kotimaisessa kielessä, vieraisissa kielissä, matematiikassa sekä luonnontieteellisissä ja humanistis-yhteiskunnallisissa oppiaineissa (reaaliaineet) järjestettäviä kokeita (Laki

ylioppilastutkinnosta 502/2019, 3 §). Valtioneuvoston asetuksessa (612/2019) säädetään, missä reaaliaineissa ja vieraissa kielissä kokeet järjestetään.

Reaaliaineissa katsomusaineiden ylioppilaskokeet järjestetään evankelisluterilaisen ja ortodoksisen uskonnon oppimäärissä sekä elämäkatsomustiedossa (Valtioneuvoston asetus ylioppilastutkinnosta 612/2019, 4 §). Ylioppilaskoetta ei voi suorittaa muissa uskonnon oppimäärissä. Tämä on merkittävä yhdenvertaisuusongelma muun muassa siksi, että jatko-opintoihin hakeutumisessa todistusvalinnan merkitys on suuri. Kehittämisyhmä katsoo, että uskonnon oppimäärien yhdenvertaisuusongelma ylioppilastutkinnossa tulee korjata viipymättä.

Opetus- ja kulttuuriministeriön asettamat selvityshenkilöt suhtautuvat kuitenkin selvityksessään (Salmenkivi & Åhs, 2022) kriittisesti yhdenvertaisuusongelman korjaamiseen lisäämällä uskonnon oppimäärien ylioppilaskokeita. Selvityshenkilöiden mukaan ylioppilaskokeiden laadunvarmennus on tärkeää ja vaativaa työtä, jossa liian pienet kokeet helposti aiheuttavat yhdenvertaisuuteen liittyviä ja muita ongelmia. Selvityshenkilöt ehdottavat, että yhdenvertaisuusongelma ratkaistaisiin yhdistämällä nykyisiin uskonnon – ja mahdollisesti myös elämäkatsomustiedon – kokeisiin enemmän yhteisiä ja myös vaihtoehtoisia tehtäviä. Selvityshenkilöiden mukaan yhteisten ja vaihtoehtoisten tehtävien sisällyttäminen mahdollistaisi ylioppilaskirjoituksiin osallistumisen avaamisen muille uskonnon oppimäärille siten, että laadunvarmistuksen turvaaminen ei edellyttäisi kohtuuttomia lisäresursseja. Selvityshenkilöt kuitenkin huomauttavat, että edellä mainittu uudistus edellyttäisi, että katsomusaineiden lukion opetussuunnitelmiin lisättäisiin yhteisiä osia. (Salmenkivi & Åhs 2022, 219–220.)

Katsomusaineiden kehittämissyhmä tarkasteli mahdollisuuksia toteuttaa uskonnon oppimäärien yhteinen ylioppilaskoe. Yhdistetty koe eri uskonnon oppimäärissä olisi poikkeuksellinen ratkaisu ylioppilastutkinnon kokonaisuudessa, jossa kokeet järjestetään oppiaineittain ja oppimäärittäin. Yhdistetty koe vaatisi lainsäädäntömuutoksia. Vaikka uskonnon opetuksella on opetussuunnitelman perusteissa yhteiset yleiset tavoitteet, jokaiseen oppimäärään on laadittu omat moduulinsa ja niille on määritelty omat erilliset

tavoitteet ja keskeiset sisällöt. Jokaisen oppimäärän opettamiseen vaaditaan erillinen aineenopettajan kelpoisuus.

Yhteisen kokeen haasteena olisi, miten taattaisiin uskonnon eri oppimääriä opiskelevien yhdenvertaisuus niin koekysymysten sisällön osalta kuin koevastausten arvioinnissa. Nykyisessä ylioppilastutkinnossa kunkin uskonnon oppimäärän kokeiden laatijoina ja koevastausten arvioijina on toiminut kyseisen oppimäärän asiantuntijoita. Joitain yhteisiä kysymyksiä on tähän mennessä kokeiltu evankelisluterilaisessa ja ortodoksisessa uskonnossa. On kuitenkin eri asia laatia yhteisiä tehtäviä, jotka kattavat useampia tai kaikki uskontojen oppimäärät. Nykyisellään yhteiset tehtävät arvioidaan suhteessa siihen oppimäärään, jonka kokeeseen opiskelija on osallistunut. Kokeen ja koevastausten arvioinnin korkea laatu edellyttäisi yhteisessä kokeessa kaikkien eri uskonnon oppimäärien asiantuntijoiden mukanaoloa sekä kokeen laatimis- että vastausten arviointiprosessissa.

Katsomusaineiden kehittämisryhmä esittää lyhyen aikavälin ratkaisuna, että ylioppilastutkintoon lisätään yhdenvertaisuussyistä islamin uskonnon oppimäärän koe. Tämä kuitenkin edellyttäisi, että islamin uskonto mainittaisiin valtioneuvoston asetuksessa ylioppilastutkinnosta. Kehittämisryhmä pitää perusteltuna, että opiskelijamäärältään ortodoksiseen uskuntoon verrattavissa olevassa oppimäärässä on oma ylioppilaskokeensa. Islamin uskontoa opiskeli lukuvuonna 2023–2024 valmistuneista lukio-opiskelijoista 361 ja ortodoksista uskontoa 327 opiskelijaa (Karhu 2024). Yhden uuden oppimäärän kokeen lisääminen ylioppilastutkintoon ei kuitenkaan ratkaise muihin vähemmistöuskontojen oppimääriin liittyvää yhdenvertaisuusongelmaa.

3.4. Ammatillinen koulutus

Opetus- ja kulttuuriministeriön asettamat selvityshenkilöt pohtivat selvityksessään (Salmenkivi & Åhs, 2022) mahdollista tarvetta sisällyttää katsomusaineiden opetusta myös ammatilliseen koulutukseen. Selvityshenkilöt arvioivat, että luontevin tapa toteuttaa katsomusaineiden opetusta ammatillisessa koulutuksessa on, että jotkin lukion moduulit ovat opetuksessa tarjolla myös ammatillisessa koulutuksessa.

(Salmenkivi & Åhs 2022, 220.) Katsomusaineiden opintoja on nykyisellään mahdollista sisällyttää opiskelijan ammatilliseen tutkintoon, mikäli hänellä on katsomusaineissa lukio-opintoja.

Katsomusaineiden kehittämisryhmä ei esitä erillistä katsomusaineiden opetusta ammatilliseen koulutukseen. Katsomusaineiden kehittämisryhmä esittää, että katsomuksellinen yleissivistys huomioidaan osana ammatillisten tutkintojen yhteisten tutkinnon osien yhteiskunta- ja työelämäosaamista. Kehittämisryhmä pitää myös tärkeänä, että katsomusaineiden opetuksen sisältöjä, kuten erilaisiin katsomuksiin ja kulttuureihin liittyvää osaamista ja ymmärrystä, katsomusdialogitaitoja, kriittistä ajattelua sekä etiikkaa sisältyisi ammatillisiin opintoihin kunkin ammattialan erityispiirteiden ja tarpeiden mukaisesti. Ne ovat tarpeen työpaikoilla esimerkiksi asiakastyössä. Niillä on merkitystä myös esimerkiksi yhteiskuntarauhan, kotoutumisen ja antirasismien edistämisessä.

4. Yhteenveto

Katsomusaineiden uudistamista koskeva kehittämisryhmä tuotti asettamispäätöksensä mukaisesti esityksiä katsomusaineiden opetuksen uudistamisesta perusopetuksessa, lukiokoulutuksessa sekä ammatillisessa koulutuksessa.

Yhteenveto kehittämisryhmän esityksistä:

- Kehittämisryhmä ehdottaa uskonnonopetusta koskevaa lainsäädäntöä muutettavaksi siten, että oman uskonnon käsitteestä luovutaan uskonnon oppimäärien kuvauksena.
- Kehittämisryhmä ehdottaa lisättäväksi keinoja, joilla voidaan vahvistaa katsomusaineiden opetuksen järjestämiseen liittyvää laillisuusvalvontaa.
- Kehittämisryhmä esittää, että katsomusaineiden opettajien täydennyskoulutustarve huomioidaan riippumatta katsomusaineiden opetuksen järjestämismallista.

- Kehittämisyhmä ehdottaa lainsäädäntöä muutettavaksi siten, että oppilas tai opiskelija ei jatkossa voisi olla osallistumatta koulun katsomusaineiden opetukseen. Nykylainsäädännön mukaan se on mahdollista osalle oppilaita ja opiskelijoita.
- Kehittämisyhmä ehdottaa lainsäädäntöä muutettavaksi siten, että oppilaan ja opiskelijan oikeus osallistua katsomusaineiden opetusta korvaavan opetuksen tai muun toiminnan sijaan oman uskonnollisen yhdyskuntansa antamaan opetukseen poistetaan.
- Kehittämisyhmä näkee, että katsomusaineiden valinnanvapauden epäyhdenvertaisuus tulisi ratkaista lyhyen aikavälin tavoitteena.
- Kehittämisyhmän selvä enemmistö esittää, että epäyhdenvertaisuuden korjaamiseksi lainsäädäntöä muutettaisiin siten, että katsomusaineiden valinta avattaisiin opiskelijoille lukiokoulutuksessa.
- Kehittämisyhmä esittää, että perustetaan työryhmä, joka hahmottelee katsomusaineiden opettamisen kehittämiseksi esimerkiksi pedagogisia ja didaktisia ratkaisuja sekä mahdollisia katsomusaineiden opettamisen yhteisiä malleja, muotoja ja sisältöjä.
- Kehittämisyhmä ehdottaa tutkimukseen perustuvaa opetuskokeilua osittain integroidusta katsomusaineiden opetuksesta perusopetuksessa.
- Kehittämisyhmä ehdottaa aikuisten perusopetusta koskevaa lainsäädäntöä muutettavaksi siten, että vastaavasti kuin lukiokoulutuksessa, aikuisten perusopetuksessa opiskelevien alle 18-vuotiaiden katsomusaineisiin liittyvistä valinnoista päättää huoltajan sijaan opiskelija itse.
- Kehittämisyhmä ehdottaa lainsäädäntöä muutettavaksi siten, että vastaavasti kuin aikuisten perusopetuksessa, myös aikuisille tarkoitetussa lukiokoulutuksessa opiskelijalle, joka on täyttänyt 18 vuotta, opetetaan hänen valintansa mukaisesti joko uskontoa tai elämänskatsomustietoa.
- Kehittämisyhmä esittää lyhyen aikavälin ratkaisuna, että ylioppilastutkintoon lisätään islamin uskonnon koe. Tämä edellyttää, että islamin uskonto mainitaan valtioneuvoston asetuksessa ylioppilastutkinnosta.

- Kehittämisryhmä esittää, että katsomuksellinen yleissivistys huomioidaan osana ammatillisten tutkintojen yhteisten tutkinnon osien yhteiskunta- ja työelämäosaamista.

Lähteet

Asetus opetustoimen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista (986/1998).

EOAK/3469/2016. Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisu kaupungin menettelystä uskonnon opetuksen järjestämisessä.

Karhu, P. 2024. Katsomusaineiden opiskelijamäärien tilastointi/lukiokoulutus. Sähköpostiviesti 9.12.2024.

Laki Helsingin eurooppalaisesta koulusta (1463/2007)

Laki ylioppilastutkinnosta (502/2019)

Lukiolaki (714/2018).

Opetushallitus 2014. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet. Helsinki: Opetushallitus.

Opetushallitus 2019a. Aikuisten lukiokoulutuksen opetussuunnitelman perusteet 2019. Helsinki. Opetushallitus.

Opetushallitus 2019b. Lukion opetussuunnitelman perusteet 2019. Helsinki: Opetushallitus.

OPH-4626-2022. Opetushallituksen päätös 3.11.2022. Katsomusaineiden uudistamista koskevan kehittämissryhmän asettaminen.

Patentti- ja rekisterihallitus 2024. Uskonnollisten yhdyskuntien rekisteri. https://www.prh.fi/fi/yhdistysrekisteri/uskonnolliset_yhdyskunnat_0.html [Viitattu 19.12.2024.]

Perusopetusasetus (852/1998).

Perusopetuslaki (628/1998).

Salmenkivi, E., & Åhs, V. A. 2022. Selvitys katsomusaineiden opetuksen nykytilasta ja uudistamistarpeista. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja; (Vuosikerta 2022, Nro 13). Opetus- ja kulttuuriministeriö. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/164015> [Viitattu 4.12.2024]

Suomilampi, M. 2024a. Katsomusaineiden tiedonkeruu oppilasmääristä ja opetuksen nykytilasta 2023. (Julkaisut 1:2024) Kansallinen koulutuksen arviointikeskus (KARVI). <https://www.karvi.fi/fi/julkaisut/katsomusaineiden-tiedonkeruu-oppilasmaarista-ja-opetuksen-nykytilasta-2023> [Viitattu 4.12.2024]

Suomilampi, M. 2024b. VL: Prosenttikysymyksiä. Sähköpostiviesti 31.1.2024.

Valtioneuvoston asetus perusopetuslaissa tarkoitetun opetuksen valtakunnallisista tavoitteista ja perusopetuksen tuntijaosta annetun valtioneuvoston asetuksen muuttamisesta (310/2021)

Valtioneuvoston asetus ylioppilastutkinnosta 612/2019

Åland. Landskapslag (2020:32) om barnomsorg och grundskola.

Liitteet

LIITE1: Äänestystulos ja eriävät mielipiteet.

Katsomusaineiden kehittämissryhmän kokouksessa 28.10.2024 äänestettiin seuraavasta esityksestä aluvussa 2.3.: "Katsomusaineiden kehittämissryhmä esittää, että katsomusaineiden valinta avattaisiin opiskelijoille lukiokoulutuksessa." Esityksestä päätettiin äänin 15-6, 1 tyhjä. Opetus- ja kulttuuriministeriön edustajat pidättäytyivät äänestämästä.

Esitystä vastaan äänestäneet kehittämissryhmän jäsenet (Mårten Björkgren, Arto Kallioniemi, Tuovi Pääkkönen, Mari Sjöström, Martin Ubani ja Esa Ylikoski) jättivät esitykseen eriävät mielipiteet.

Eriävät mielipiteet:

Mårten Björkgrenin eriävä mielipide 11.11.2024:

1. Suhtaudun epäilevästi siihen, että äänestämme loppuraporttiluonnoksessa olevasta ehdotuksesta, koska tietääkseni työryhmän tehtävänä ei ole tehdä esityksiä siitä, miten katsomusaineiden opetus järjestetään. Jos näin olisi, olisimme voineet soveltaa äänestysmenettelyä koko prosessin ajan. Pidän tilannetta myös väkinäisenä yrityksenä päästä eteenpäin kokouksen keskustelussa.
2. Vastustukseni johtuu kuitenkin ennen kaikkea siitä, että työryhmän asiantuntemusta ei pitäisi käyttää nykyisen luonnoksen muokkaamiseen äänestämisen kautta, vaan siihen, että katsotaan tulevaisuuteen ja keskustellaan malleista, jotka sekä rakentuvat kulttuurihistorian pohjalle että uudistavat nykyisen yhteiskunnallisen ja kulttuurisen kontekstin pohjalta nykyistä suomalaista uskonnon, elämänkatsomustiedon ja etiikan yleissivistävän opetuksen mallia. Toisin sanoen olisin toivonut, ettemme keskustelisi pienistä muutoksista nykyiseen malliin esim. lukiokoulutuksessa (jotta vältymme yhdenvertaiseen kohteluun liittyviltä ongelmilta), vaan pyrkisimme luovasti ja asialähtöisesti antamaan eväitä katsomusaineiden yleissivistävään opetukseen, jossa myös aiemmat yhdenvertaisuuden toteutumiseen liittyvät ongelmat voidaan ratkaista. - Tässä suuressa, monimuotoisessa työryhmässä on niin paljon osaamista, että mielestäni olisimme voineet työskennellä pienissä, monimuotoisissa ryhmissä, joiden tehtävänä olisi ollut tuoda esiin kaikille oppilaille yhteisen katsomusaineen mahdollisuudet ja haasteet seuraavista näkökulmista: 1) pedagoginen näkökulma 2) ainedidaktinen ja oppiainerajat ylittävä näkökulma 3) sivistysnäkökulma (kasvatus) sekä 4) johtamiseen,

organisaatioon, juridiikkaan/lainsäädäntöön ja koulun toimintakulttuurin linjauksiin liittyvä näkökulma (opetuksen lisäksi).

3. Äänestin vastaan, koska olen vastuussa katsomusdidaktiikasta Åbo Akademin Vaasan yksikössä ja olen sitä mieltä, että ennen kuin annetaan suositus uskonnon ja elämänskatsomustiedon lukiokurssien avaamisesta, tulee toteuttaa vaikutusten arviointi. Aineenopettajakoulutus Åbo Akademiassa ei ole viimeisten 20 vuoden aikana antanut valmiutta vastata näiden molempien katsomusaineiden kursseista. Ainedidaktiikan painopiste on ollut selvästi uskonnonopetuksessa (mitä, miten, miksi), koska opiskelijoilla on ollut pääaineena uskontotiede tai teologia. Olisi vastuutonta jos äänestäisin tällaisessa työryhmässä sellaisen ehdotuksen puolesta, jossa ei ole tarkasteltu edellytyksiä säilyttää lukio-opetuksen laatu tämän uuden valinnanvapauden myötä.

Arto Kallioniemen eriävä mielipide 25.11.2024:

Eriävä mielipide katsomusaineiden kehittämistyöryhmän ehdotukseen uskonnon ja elämänskatsomustiedon valinnaisuudesta lukioasteella

Valinnaisuuden avaaminen pirstaloi entisestään katsomusaineiden opetuksen kenttää. Kaikkien oppilaiden tulisi saada samankaltaiset valmiudet elää ja toimia aktiivisena kansalaisessa katsomuksellisesti muuttuvassa, moninaistuvassa maailmassa ja yhteiskunnassa. Vallinaisuuden avaaminen merkitsee samankaltaista lainsäädännöllistä prosessia kuin kokonaan uuden katsomusaineen rakentaminen. Siis olisi tarkoituksenmukaista rakentaa kokonaan uusi kaikille oppilaille yhteinen aine. Näin varmistettaisiin, että kaikki oppilaat saisivat yhdenmukaiset ja tasa-arvoiset lähtökohdat.

Valinnaisuuden avaamisen esittäminen välivaiheena siirryttäessä yhteiseen katsomusaineeseen ei ole perusteltua, koska se ei poista nykyiseen katsomusopetuksen toteuttamiseen liittyviä ongelmia. Nuoret eivät saa laaja-alaisia uskontoihin ja katsomuksiin liittyviä valmiuksia, jotka ovat välttämättömiä monitasoisen dialogin mahdollistamiseksi yhteiskunnassa. Uskontoon ja katsomuksiin liittyvä yleissivistys on jakamaton kokonaisuus. Ei ole tarkoituksenmukaista, että julkisessa koulussa oppilaat tutustuvat ainoastaan viipalemaiseen osaan yleissivistyksestä oman/perheensä uskontokuntajäsenyyden pohjalta tapahtuvassa nykymallin mukaisessa jaottelussa tai opiskelevat valintansa mukaan eri katsomusryhmissä. Tarvitaan uusi, inklusiivinen oppiaine. Valinnaisuuden lisääminen ainoastaan vahvistaa nykymalliin liittyvää ongelmallisuutta esimerkiksi oppilaiden yhä suuremmasta hajautumisesta eri ryhmiin.

Valinnaisuuden avaaminen jatkaa nykyistä uskonto-elämänskatsomustieto dikotomiaa, joka ei ole nykymaailmassa enää toimiva ja tarkoituksenmukainen. Uskontoja ja katsomuksia ei nykytutkimuksen mukaan nähdä selvärajaisina, vaan liukuvina ja

sisäkkäisinä ilmiöinä. Kaikki lukiolaiset tarvitsevan syvällistä tietoa sekä uskonnoista että katsomuksista. Ainoa relevantti kehityssuunta on kaikille yhteisen katsomusaineen rakentaminen. Yhteisen katsomusaineen kehittäminen on myös alan kansainvälinen kehittämissuunta, esimerkiksi Norjassa ja Luxemburgissa on viime vuosina kehitetty uusi yhteinen katsomusaine, joka on tarkoitettu opetettavaksi kaikille oppilaille. Alan tutkimuksen ja kansainvälisen kehityksen näkökulmasta valinnaisuuden lisääminen ei ole relevantti välivaihe, vaan katsomusaineiden opetus tarvitsee kokonaisuudistusta.

Arto Kallioniemi

professori

Helsingin yliopisto kasvatustieteellinen tiedekunta, uskonnon ja elämänskatsomustiedon didaktiikan vastuhenkilö

Tuovi Pääkkösen eriävä mielipide 31.10.2024:

Perustelut äänestyspäätökselle Opetushallituksen katsomusopetuksen uudistamisen kehittämisryhmässä 28.10.2024

Tuovi Pääkkönen

En vastusta katsomusaineen muuttamista vapaasti valittavaksi lukiossa siksi, että haluaisin säilyttää nykyisen katsomusopetuksen mallin, joka perustuu uskontokuntaan kuulumiseen. On ilmeistä, että nykytilanne on yhdenvertaisuuslainsäädännön vastainen ja monin tavoin ongelmallinen. Katsomusaineen vapaa valittavuus ratkaisee vain yhden yhdenvertaisuusongelman. Linjauksessa on kysymys nykymallin valuvikojen paikkaamisesta. Tarvitaan laajempi uudistus ja yhteinen, aidosti yhdenvertainen katsomusaine.

Kehittämisryhmässä on esitetty, että valinnan avaaminen olisi ns. lyhyen tähtäimen tavoite ja osittain tai kokonaan yhteisen aineen rakentaminen ns. pitkän tähtäimen tavoite. Keskusteluissa ei ole toistaiseksi kuitenkaan tullut esille mitään, mikä tukisi sitä, että kehitys valinnan avaamisesta johtaisi yhteiseen aineeseen. Päin vastoin: yhteinen aine nähdään monin tavoin ongelmallisena. Siksi en näillä tiedoilla ole valmis ottamaan tätä askelta valinnan avaamiseen, niin ikävältä kuin se saattaa vaikuttaakin.

Yhteiseen aineeseen siirtyminen ratkaisisi kahden oppiaineen ja useiden oppimäärien opetuksen järjestämisen ongelmat, opettajien kelpoisuusvajeen sekä ylilyönnit vähemmistöuskontojen opetuksen opetussuunnitelman vastaisessa tunnustuksellisuudessa. Yhteinen aine olisi myös lähtökohtaisesti dialoginen, mikä oli yksi työryhmälle asetetuista uudistamisen tavoitteista. Katsomusaineen valinnan avaaminen ei lisää dialogisuutta, koska oppiaineet ja oppimäärät pysyvät ennallaan.

Valinnan avaaminen aiheuttaa haasteita opiskelijamäärän ennakkoinnissa ja muuttaa uskonto-oppiaineen luonnetta uskonnollisemmaksi. Miksi suomalaisessa koulussa, jonka yksikään oppiaine ei saa olla uskonnollisesti tai poliittisesti sitouttava, ei-tunnustuksellinen uskontoaine pitäisi voida valita pois? Eikö uskonto-oppiainetta juuri silloin kohdeltaisi tunnustuksellisenä?

Uskonnollinen yleissivistys on tämän päivän maailmassa olennainen osa sitä välineistöä, jolla maailmaa otetaan haltuun. Tutkimusten mukaan nuoret eivät ole enää kovin uskonnollisia, mutta kylläkin kiinnostuneita eri katsomuksista. He ovat avoimia myös oppimaan uskonnoista. Nykypäivänä tarvittava katsomuksellinen sivistys on monimuotoinen kokonaisuus, joka koostuu sekä uskonnollisista että ei-uskonnollisista katsomuksellisista elementeistä. On kohtuutonta, että opiskelija joutuisi lukiossa valitsemaan, millaista yleissivistystä hän koulussa saa opiskella.

Edellä esittämäni näkemykset ovat omiani, mutta pohjautuvat myös keskusteluihin Suomen uskonnonopettajain liiton hallituksen jäsenten kanssa sekä SUOL:n vuosina 2019 ja 2023 tekemiin jäsenkyselyihin.

Mari Sjöströmin eriävä mielipide 29.11.2024:

Kuntaliiton vastine

Kuntaliitto pitää tärkeänä, että lukiokoulutuksessa siirrytään pitkällä aikajänteellä kaikille yhteiseen katsomusaineeseen. Tämän vuoksi Kuntaliiton mukaan katsomusaineiden valinnan avaamista koskeva kirjaus työryhmän raportissa olisi tarkoituksenmukaisempi, jos se olisi seuraavanlainen: ”Katsomusaineiden kehittämisryhmä esittää, että katsomusaineiden valinta avattaisiin *hallitusti* opiskelijoille lukiokoulutuksessa”.

Perustelut:

- Raporttiin on kirjattu työryhmän esityksenä katsomusaineiden laaja avaaminen. Asiasta äänestettiin työryhmän kokouksessa. Äänestettäessä ei ollut varmuutta siitä, minkä kannan työryhmä on ottamassa tavoitteessa siirtyä kaikille yhteiseen katsomusaineeseen. Kuntaliitto on huolissaan, että äänestyksen tuloksena syntynyt ehdotus vaikeuttaa pidemmän aikavälin ratkaisun luomista.
- Kuntaliitto yhtyy siihen, että opiskelijat eivät ole katsomusaineen valinnan osalta yhdenvertaisessa asemassa. Katsomusaineiden valinnan avaamisessa tulisi edetä äänestettyä ehdotusta hallitummin. Ehdotettu malli on selkeästi lukiokoulutuksen kustannuksia kasvattava ja käytännön järjestämisen kannalta ongelmallinen. Kuntaliitto pitää tärkeänä, että katsomusaineiden opetuksen

järjestämisen ennakoitavuutta ei kohtuuttomasti heikennetä, koska sillä on myös esimerkiksi välittömiä henkilöstövaikutuksia. Kuntaliitto ei myöskään pidä tarkoituksenmukaisena esittää ratkaisuja, joilla ei ole julkisen talouden vaikeassa tilanteessa edellytyksiä edetä päätöksenteossa.

- Kuntaliitto ei vastineessa anna pykäläehdotusta. Kuntaliiton mukaan asiassa voitaisiin edetä seuraavasti:
 - o Lukiolain 16.1 § muutettaisiin siten, että koulutuksen järjestäjän opiskelijoiden enemmistön uskonnon mukaiseen uskonnolliseen yhdyskuntaan kuuluvalla opiskelijalle annettaisiin mahdollisuus osallistua joko oman uskonnon mukaiseen *tai elämäkatsomustiedon* opetukseen.
 - o Lukiolain 16.2 §:n muutettaisiin siten, että vähintään kolmelle evankelis-luterilaiseen kirkkoon tai vähintään kolmelle ortodoksiseen kirkkokuntaan kuuluvalla opiskelijalle, jotka eivät osallistu 1 momentissa tarkoitettuun uskonnonopetukseen, annettaisiin mahdollisuus osallistua joko heidän oman uskontonsa mukaiseen *tai elämäkatsomustiedon* opetukseen.

Katsomusaineiden opintojen yhdenvertaisuutta ja tasalaatuisuutta parantaisi, jos Opetushallitus jäsentäisi ja tekisi näkyväksi eri katsomusaineiden yhteisen opintoaineksen ja erillisen opintoaineksen.

SUOMEN KUNTALIITTO
Mari Sjöström
Erityisasiantuntija

Martin Ubanin eriävä mielipide 1.12.2024:

Eriävä kanta kohtaan ”Työryhmä esittää katsomusaineiden valinnaisuuden avaamista lukio-opetuksessa”.

Työryhmän työskentelyssä edellistä sanamuotoa on perusteltu yhdenvertaisuuslainsäädännöllä. Työryhmässä esitettiin 28.10.2024 yhdenvertaisuusvaltuutetun tulkinta lainsäädännön soveltamisesta. Työskentelyssä esitettiin myös vaihtoehtoista muotoilua otsikon kannalle. Vaihtoehdossa todettaisiin, että työryhmä pitää yhdenvertaisuusongelmaa tärkeänä ratkaisua edellyttävänä kysymyksenä, mutta että asian ratkaisemiseen liittyy monia hallinnollisia, opetussuunnitelmallisia, yms. ongelmia. Tämä sai heikomman kannatuksen ryhmässä.

Esitin eriävän kannan otsikon muotoilua koskien. Esitin sen tilanteessa, jossa luonnosehdotusta käytiin kronologisesti läpi, eikä asiayhteyttä tai tekstikokonaisuutta ollut vielä tarkasteltu. Katsomusopetuksen didaktiikan asiantuntijana katson, että valittu muotoilu ei huomioi katsomusopetusmallin historiaa ja erityisluonnetta. Se ei huomioi katsomusopetuksen kokonaisuutta, eikä sitä määrittävien tekijöiden systeemistä luonnetta. Se ei myöskään virtaviivaista katsomusopetuksen järjestämisen sekavia edellytyksiä, vaan tuo siihen yhden vaikeasti hallittavan muuttujan lisää.

Nykyisen jäsenyysperustaisen katsomusopetusmallin muotoutumiseen on keskeisesti vaikuttanut uskonnonvapauslainsäädännön kehitys 1920- ja 2000-luvuilla. Nimenomaan uskonnonvapauslainsäädännön pyrkimyksenä on ollut huomioida sekä enemmistön että vähemmistöjen oikeudet sekä positiivisen että negatiivisen uskonnonvapauden vaatimukset. Nykyinen katsomusopetusmalli perustuu edellisille lähtökohdille ja koko mallin oikeutus rakentuu jäsenyysperustaisuuteen pohjautuvan uskonnonvapauden pohjalle. Yksinkertaistetusti tällä perusteella peruskoulussa ja lukiossa annetaan nimenomaan uskontokuntalähtöisesti (eli oppilaat jakautuvat uskontokunnan jäsenyyden perusteella eri oppimääriin) ei-tunnustuksellista katsomusopetusta sekä elämäkatsomustietoa uskontokuntiin kuulumattomille oppilaille. Uusi muotoilu ei huomioi katsomusopetuksen kokonaisuutta ja on esimerkki yhdestä katsomusmalliin luotavasta uudesta jännitteestä ja linjattomuudesta.

Valinnanvapauden lisäämistä on eri yhteyksissä perusteltu uskontokunnan jäsenyyden tms. omaavan henkilön henkilökohtaisen katsomuksen mahdollisella erolla uskontokunnan tunnustukseen. Käytännössä kysymys on koskenut erityisesti Suomen evankelis-luterilaisen kirkon jäseniä, mutta koskee myös muista taustoista tulevia lapsia ja nuoria. Kuitenkin 2000-luvun alussa siirryttiin tunnustuksellisesta uskonnon opetuksesta ei-tunnustukselliseen yleissivistävään opetukseen. Katsomusaineen tai sen oppimäärän valinta vakaumusperustaisesti ei ole linjassa oppiaineiden tai oppimäärien nykyisen luonteen kanssa, vaan sijoittaa ja palauttaa uskonto-oppiaineeseen uskonnollisia sitouttavia merkityksiä, joista on irtauduttu. Mikäli 2000-luvun alussa nykyisen muutoksen sijaan olisi valittu tunnustuksellinen katsomusopetus, olisi otsikossa esitetty kanta paremmin perusteltavissa. Jos oppimäärien välinen valinta mahdollistetaan, olisi edellisen kannan kanssa paremmin linjassa joko sisältöperustaisesti kristillisperäisten oppimäärien yhdistäminen tai vakaumusperustaisesti tunnustuksellisuuden palauttaminen, joista jälkimmäinen ei lainsäädännössä ole mahdollista. Vapaa valinta avaa kysymyksen nykyisen katsomusopetusmallin tarkoituksenmukaisuudesta. Lisäksi on epäselvää, miten valinta tapahtuisi ja mikä olisi huoltajien ja lukiolaisten tahdon rooli alaikäisen katsomusaineen

tai oppimäärän vakaumusperustaisessa valinnassa sekä ristiriita- tai henkilökohtaisissa kääntymistilanteissa. Kuinka usein katsomusopetuksen oppimäärää tai katsomusainetta saisi vaihtaa, kenen tahdosta ja millä perusteella?

Jäsenyysperustaisuudesta luopuminen otsikossa esitetyssä yhteydessä, mutta jäsenyysperustaisuuden säilyttäminen huoltajan oikeudessa pyytää jonkin oppimäärän opetusta (nykyisin vähintään 3 oppilasta opetuksenjärjestäjän alueella) on ongelmallinen ratkaisu ja jättää jälleen yhden jännittävän kerroksen opetusta ohjaaviin ohjeistuksiin. Lisäksi peruskoulussa säilytettävä jäsenyysperustaisuus tilanteessa, jossa työryhmän esittämän kannan mukaisesti vaihdetaan mahdollisesti peruskoulun jälkeen katsomusainetta tai uskonnon oppimäärää jossakin lukio-opetuksen vaiheessa tai vaiheissa, antaa oletettavasti opiskelijoille heikommat lähtökohdat lopulta valitun katsomusaineen edellyttämässä osaamisessa. Tällä on puolestaan oletettavasti seurauksia ylioppilaskirjoitusmenestyksen ja ylipäätään oppiaineen kirjoittamisen mielekkyyden kannalta. Yhdenvertaisuus on myös sivistyskysymys.

Muutos tekisi myös katsomusopetuksen hallinnoinnista käytännössä aiempaa arvaamattomampaa. Vuosittaisten oppilasryhmien koon ennakoiminen olisi vaikeampaa ja tämä toisi opetusryhmien jatkuvuuteen liittyviä uusia ongelmia. Valintaperustaisen opetuksen jatkuvuus olisi vuosittain kyseenalaista. Tämä loisi myös oppiaineiden ja oppimäärien välille erikoista kilpailuasetelmaa, jolla voisi olla myös negatiivisia seurauksia opetuksen laadun kannalta. Lisäksi kehittämissuunnitelman kannattamassa muotoilussa valinta ajoittuisi lukioon. Kuitenkin sekä peruskoulussa että lukiossa opiskelee alaikäisiä huollettavia. Käytännössä tämä muutos tarkoittaisi, että oppimääriin ja oppiaineisiin valikoitumisen perusteet olisivat erilaiset eri asteilla. Muutos ei siis selkeyttäisi nykyistä katsomusopetusmallia.

Nykyinen katsomusopetusmalli juontaa juurensa suomalaisen oppivelvollisuuskoulun syntyyn. Sitä on ylläpidetty viimeisen vuosisadan aikana erilaisin täydentävin osaratkaisuin, joista osa on jo nyt keskenään jännittävissä suhteissa. 2000-luvun suurin jännite on yleissivistävän ei-tunnustuksellisen katsomusopetuksen pitäminen uskonnonvapauden kysymyksenä. Katson, että katsomusopetuksessa pitäisi pyrkiä yksinkertaistaviin ratkaisuihin, eikä monimutkaistaa tilannetta opetuksenjärjestämisen ja käytännön toteutuksen, kuntatyöntekijöiden resurssien ja opettajien tehtävien jatkuvuuden sekä peruskoulun ja lukion valintamahdollisuuksien eron tai huoltajien ja huollettavien oikeuksien näkökulmista. Edellisten tekijöiden kokonaisvaltainen huomioiminen vakauttaa osaltaan katsomusopetusta ja takaa laadukkaan yleissivistävän opetuksen ja oppimisen peruskoulussa ja lukiossa. Yhdenvertaisuutta pitäisi tarkastella suomalaisen koulutusjärjestelmän hengen mukaisesti yleissivistäjä ja koulutuksen

yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon kysymyksiä hetkellisen ja kokonaisuudesta rajatun tulkinnan ja siitä johdetun jännitteisen ratkaisun asemasta.

Martin Ubani

Uskonnonpedagogiikan professori

Esa Ylikosken eriävä mielipide 30.10.2024

Hei!

Tämä eriävä mielipiteeni ilmaisee pettymyksen siihen, että päätökseen ei sisällynyt esitystä jäsenyysperustaisuudesta luopumista myös perusopetukseen eikä siten elämäkatsomustiedon avaamista kaikille valittavissa olevaksi oppiaineeksi. Lukiota koskeva esitys on sinänsä hyvä.

Raporttiluonnoksessa todettu vakava yhdenvertaisuusongelma koskee perusopetusta laadullisesti yhtä lailla kuin lukiota ja määrällisesti moninkertaisesti, koska peruskoulun kesto on 9 vuotta, siinä on koko ikäluokka ja sen suorittaminen on käytännössä pakollista. Lasten syrjintä jatkuu, eikä sitä muuta se, että valintojen tekeminen tai sen mahdollisuuden puuttuminen on lapsen huoltajien vastuulla.

Nykytilanne ja sen jatkuminen aiheuttavat eriskummallisen varjon elämäkatsomustiedon päälle oppiaineena, koska jotain epäilyttävää siinä ilmeisesti on, kun se on niin monilta kielletty, vaikka asiallisesti aineessa ei ole mitään vikaa, päinvastoin. Oikeasti tässä vakavassa yhdenvertaisuusongelmassa on kysymys lasten ja nuorten uskonnollisesta valtiokirkollisesta holhouksesta, johon koululaitos on alistettu ja johon ilmeisesti edelleen halutaan suostua, mikä on Suomelle häpeällistä.

Elämäkatsomustieto on tämän periaatteellisen syrjinnän ja siihen nojaavan käytännön tason syrjinnän vuoksi edelleen vajaakäytössä, vaikka elämäkatsomustiedon oppilasosuus nouseekin vuosi vuodelta; uusimmat tiedot lukuvuodesta 2024-2025 kertovat, että elämäkatsomustiedon vuosikasvu on 1-2 prosenttiyksikköä lukuvuoteen 2023-2024 verrattuna, ja samaa luokkaa oli viime lukuvuoden kasvu lukuvuoteen 2022-2023 verrattuna.

Rohkenen yhä toivoa, että työryhmän raportin lopullisessa käsittelyssä päädytään siihen, että katsomusaineen jäsenyysperustaisuudesta siirrytään valintaperusteisuuteen myös perusopetuksessa.

Esa Ylikoski

Esa Ylikosken eriävä mielipide 19.12.2024

Elämänkatsomustiedon avaamisesta kaikille valittavissa olevaksi katsomusaineeksi myös perusopetuksessa ei tehty esitystä myöskään työryhmän viimeisessä kokouksessa 18.12.2024. Pahoittelen sitä suuresti ja toivon, että ministeriössä ja eduskunnassa tämä vakava yhdenvertaisuusongelma puretaan nopeasti. Esimerkiksi katsomusaineiden osittaisen yhteisopetuksen kokeilun kannalta olisi tarpeen, että elämänkatsomustieto ei olisi syrjityssä asemassa minkään kokoisissa kunnissa ja kouluissa.

Tämän lisäksi loppuraportin alaluvusta 7.2. *Muut järjestämismallit* kommentoin seuraavaa kohtaa:

”Katsomusaineiden kehittämissyhmän laaja enemmistö vastustaa opetus- ja kulttuuriministeriön asettamien selvityshenkilöiden tavoin (Salmenkivi & Åhs 2022, 210–211) katsomusaineiden opetuksen vähentämistä ja sellaisia katsomusaineiden opetuksen järjestämismalleja, joissa katsomusaineiden tavoitteita ja sisältöjä siirrettäisiin osittain tai kokonaan osaksi muiden oppiaineiden opetussuunnitelmia.”

Mielestäni perusopetuksessa katsomusaineiden tuntimäärää, joka on nyt 10 vuosiviikkotuntia tuntien kattaen kaikki vuosiluokat 1-9, tulisi tarkastella kriittisesti katsomusopetuksen kehittämisen yhteydessä. Uskonnonopetusta on peruskoulussa tarpeettoman paljon. Sen aloittaminen jo 1. luokalla antaa lapsille ylikorostuneen kuvan uskontojen ja kirkkojen merkityksestä eettisen ja moraalisen käyttäytymisen ja lainsäädännön lähteenä.

Vähintään alkuopetukseen luokille 1-2 ei tarvita katsomusopetusta, koska hyvät tavat ja yhteistyö voidaan opettaa ihmisoikeusperustaisesti ja järkipäisesti ilman viittauksia uskontoihin ja katsomuksiin. Ylemmillä luokalla yksi viikkotunti riittää. Näin katsomusaineiden vuosiviikkotuntimääräksi tulisi seitsemän, vähennystä kolme. Tämä ei vähentäisi aineenopettajien opetuksen tuntimääriä, koska yläkoulussa tuntimäärä pysyisi samana.

Edellisen lisäksi toin mieluusti esille Vapaa-ajattelijain liiton periaatekannan, jonka mukaan uskonnoista ja katsomuksista opettaminen voidaan Suomenkin koulussa hoitaa erityisten katsomusaineiden sijaan muiden oppiaineiden kautta asianomaisissa kohdissa. Uskonnoista ja katsomuksista voidaan opettaa ainakin historiassa, maantiedossa, yhteiskuntaopissa, kuvaamataiteessa, musiikissa, äidinkiessä ja osin myös oppilaille vieraisissa kielissä. Näiden lisäksi etiikan opetus voitaisiin aloittaa jo perusopetuksessa, kun se on nyt lukiossa kaikille pakollisena aineena.

Esa Ylikoski

